

Speciale ved Moderne kultur og kulturformidling

Peder Bo Jørgensen

Verden i fodbolden – fodbolden i verden

En undersøgelse af den organiserede fodbolds udvikling som modernitetsfænomen, 1863-2014, og en diskursiv begrebsanalyse af fodbolden som eksistentielt rum i *Fodboldenglen*, Michael Laudrup – en fodboldspiller og *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*

Vejleder: Jacob Kreutzfeldt

Indhold

Abstract	3
Indledning	4
Undersøgelsesområde og begrebsafklaring	4
Problemfelt	8
Metodiske overvejelser og disposition	9
Verden i fodbolden	11
Fodbolden som modernitetsfænomen	12
Fodboldens udvikling som organiseret modernitetsfænomen	12
Modernitetens tre kulturelle faser	13
<i>National amatørisme, regional professionalisme og global hyperprofessionalisme</i>	15
National amatørisme	16
Regional professionalisme	19
Global hyperprofessionalisme	22
Opsummering	24
Fodbolden i et globaliseringsperspektiv	26
Begrebet globalisering	26
Homogenisering eller heterogenisering?	27
<i>Connectivity og globality</i>	29
Appadurais scapesbegreb	31
Mediascapes set gennem fodbold	32
Etnoscapes set gennem fodbold	33
Opsummering	34
Delkonklusion: Verden i fodbolden	35
Fodbolden i verden	36
Fodbold, modernisme og postmodernisme	37
<i>Fodboldenglen, Michael Laudrup –en fodboldspiller og Jeg er Zlatan Ibrahimovic</i>	39
Genre og fortællerposition	41
Værkernes dobbeltkodning	42

Fodboldens myter	44
Roland Barthes mytebegreb	45
Det sproglige system og det mytiske system	46
<i>Udtryk, begrebsindhold og betydningsmekanisme</i>	47
Mytens tre nøglekarakteristika	48
Mytens funktion	50
Sportens mytiske verdener og figurer	51
<i>Fodboldenglen: Faldne fodboldengle</i>	52
<i>Jeg er Zlatan Ibrahimovic: ”Det var et eventyr, og jeg var Zlatan Ibrahimovic”</i>	56
<i>Michael Laudrup – en fodboldspiller: Fodboldspilletets poet</i>	58
Store og små historier	60
Opsummering	63
Konklusion	64
Litteratur	67
Bilag	71

Abstract

Football; modern phenomenon and cultural discourse

This master's thesis discusses football in two distinct ways. Firstly, as a separate cultural phenomenon linked with modernity, and secondly, as an object of various cultural discourses.

The first part of the thesis diagnoses football as a cultural phenomenon that can be divided historically into three separate periods. These three periods, it is argued, can be described as *national amateurism*, *regional professionalism*, and *global hyper-professionalism*, respectively. The basic feature of all three periods is a movement towards increased transnational specialization of the professional footballers, managers, etc., and an increased global spreading of football as such. The latter aspect, the globalization of football, will be discussed in a separate chapter.

The second part discusses football as an object of various cultural discourses. More specifically, these discourses are illustrated through a discussion of three cultural works: *Fodboldenglen* (1979), *Michael Laudrup – en fodboldspiller* (1993), and *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* (2011). Issues related to mythology and ideology are essential to this discussion.

The thesis applies a wide array of theories. The periodization of football in part one is inspired by Fredric Jameson's diagnosis of 'the cultural logic of late capitalism' while the discussion of globalization in football is supported by Arjun Appadurai's concept of 'scapes'. In the second part Roland Barthes concept of 'myth' is key to the discussion of football as an object of cultural discourses.

The conclusion of the master's thesis is three-legged: 1) Football reflects other aspects of modernity, mainly commercialization and globalization. 2) This reflection appears in different ways influenced by local and culturally distinct discussions. 3) The different reflections arise in the cultural discourses in which different myths shape the appearance and meaning of football.

Indledning

Over de seneste godt og vel 35 år har den professionelle fodbold undergået en voldsom udvikling. De kommercielle interesser dominerer mere og mere, globaliseringen på såvel udøver- som beskuerniveau er uomgængelig og medieinteressen er større end nogensinde. Samtidig kritiseres klubberne af fans og kommentatorer for at have mistet deres forankring i det nære geografiske rum, og spillerne ses i højere grad som fjerne, rodløse megastjerner end som lokale helte.

Sideløbende oplever fodbolden en stigende legitimitet som objekt for kunstneriske diskurser. Fodbolden er ikke længere henvist til formiddagsbladernes sportssider, men har brudt skellet til finkulturen ned. Digteren, journalisten og forfatteren Hans-Jørgen Nielsens roman *Fodboldenglen* fra 1979 er et af de tidligste tydelige eksempler på dette i en dansk kontekst. Jørgen Leths dokumentarfilm *Michael Laudrup – en fodboldspiller* fra 1993, der gjorde op med mange af fodboldformidlingens skabeloner, er det måske mest insisterende eksempel på en audiovisuel æstetisering af fodbolden, der er set i Danmark. Udvides konteksten til også at inkludere Sverige, finder vi superstjernen Zlatan Ibrahimovics selvbiografi *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* fra 2011, der er nedfældet af forfatteren David Lagercrantz i en litterær stil, der udfordrer den typiske sportsbiografi.

Formålet med dette speciale er med udgangspunkt dels i en bred kulturhistorisk analyse, dels i de tre nævnte værker at afklare og undersøge baggrunden for begge de ovenfor skitserede udviklinger. Fodbolden optræder derfor i specialet på to måder. Først som et selvstændigt kulturelt fænomen, hvor den strukturelle udvikling, der samlet går under betegnelsen modernitet, kan identificeres, og dernæst som objekt for en kunstnerisk diskurs, som jeg vil argumentere for befinder sig i brudfladen mellem modernisme og postmodernisme. I løbet af specialet flettes de to niveauer sammen, og jeg vil diskutere det diskursive niveaus kritiske og affirmative strategier i behandlingen af udviklingen på det strukturelle niveau.

Undersøelsesområde og begrebsafklaring

Det kan synes som en stor mundfuld, at jeg har givet dette speciale titlen *Verden i fodbolden, fodbolden i verden*. Titlen er en parafrase over et lille uddrag af Hans-Jørgen Nielsens bagsidetekst til hans danske oversættelse af PO Enquists essaysamling *Om Idræt – To reportager*, der ud-

kom i 1986. Nielsen argumenterer i løbet af den korte tekst for, at idrætten i Enquists reportager både er rum for ”et eksistentielt drama” og et rum med et ”samfundsmæssigt og historisk perspektiv.” Igen-nem dette ”dobbeltgreb”, som Nielsen kalder det, kommer Enquists bog til at handle om både ”idrætten i verden og om verden i idræt-ten.”¹ Man kan tilføje, at Nielsen havde gjort et lignende greb i sin roman *Fodboldenglen*, der udkom syv år tidligere, hvilket jeg udforsker i specialets anden del. Det er efter min mening netop muligheden for dette dobbeltgreb, dette dobbelte syn, der gør idrætten – eller sporten, som er den mest brugte betegnelse i dag – interessant i en kulturvidenskabelig sammenhæng. Sporten afspejler verden, men verden afspejler også sporten.

Men *fodbolden* og *verden* er brede begreber, der tilsammen kan betyde uoverskueligt meget, og derfor er specialet også udstyret med en omfangsrig undertitel. Her bliver de to brede begreber indsnævret i tid, rum og perspektiv. *Fodbolden* kommer til at betyde den organiserede fodbold, hvis startpunkt jeg definerer som oprettelsen af verdens første fodboldforbund, det engelske The Football Association (FA), d. 19. december 1863. Fra dette udgangspunkt i modernitetens startfase undersøger jeg fodboldens udvikling frem mod i dag, hvor sporten efter min mening har antaget en postmoderne form. Her skal det yderligere indskræpes, at specialet langt overvejende beskæftiger sig med fodbold som elitesport i modsætning til det breddeperspektiv, man også kunne anlægge.

Verden kommer til at betyde to ting. Dels er *verden* en spatial arena for det, Hans-Jørgen Nielsen i artiklen ”Til fiktionens forsvar”, hvor han selv diskuterer *Fodboldenglens* dobbelte greb, kalder ”den store historie”.² Denne historie er ”historiebøgernes historie”, den er arenaen for det samfundsmæssige og historiske perspektiv. I specialet udgøres denne verden først af den vestlige verden og siden i kraft af globaliseringen af den verden, der er præget af den vestlige modernitet. Det er denne strukturverden, der er i fodbolden. Men *verden* forstås også som en eksistentielt rum, en livsverden. I denne verden udspiller sig, hvad Nielsen kalder ”individernes historier”.³ Her er fodbolden et eksistentielt drama, der berører den enkelte.

I dette speciale defineres kultur bredt, og begge de ovenfor omtalte verdener ligger inden for begrebet. Kultur ses dels som et strukturelt system af vaner, værdier, forestillinger og institutioner, hvori en række fænomener knyttet til tid og rum struktureres. Dette er ”den store histories” kultur. Men kultur ses også som de værker og andre frem-

¹ Enquist, *Om idræt*, bagsidetekst.

² Nielsen, ”Til fiktionens forsvar”, 140.

³ Ibid.

bringelser, der giver vanerne, værdierne, forestillingerne og fænomenerne varig symbolsk form. Dette er den kultur, der hidrører ”individernes historier”.

Denne toledede definition afspejles i specialets analytiske opbygning, der indeholder begge led. For det første analyseres den moderne organiserede fodbold som et modernitetsfænomen. Analysen af fodboldens udvikling og udbredelse sker på baggrund af en bredere analyse af den moderne kulturs udvikling. Her bliver fænomenet globalisering genstand for særlig opmærksomhed. Dette er den strukturelle vinkel. I specialets anden del udgør fodbolden det diskursive objekt i de tre værker *Fodboldenglen*, *Michael Laudrup – en fodboldspiller* og *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*, der underlægges en begrebsanalyse. Med det menes, at værkerne ikke analyseres i deres helhed, men at udvalgte vinkler, herunder især synet på forholdet mellem struktur og individ inden for fodbolden, identificeres og diskuteres. Dette er den eksistentielle vinkel. Således kombinerer specialet de to paradigmer, som ifølge Stuart Hall er de to strukturerende paradigmer for *cultural studies*, nemlig strukturalisme og kulturalisme.⁴ Jeg vil særligt i specialets anden del lade de to tilgange tale sammen, og efterstræber altså en dialektik imellem de to paradigmer.

Ifølge Hall findes der en afgørende forskel mellem de to paradigmer i graden af fokus på begrebet *ideologi*. Mens kulturalisme, der generelt tilskriver individet en høj grad af agens, ikke har ideologi og diskussionen af, hvad ideologi dækker over som et nøglebegreb, står netop denne diskussion helt centralt inden for strukturalisme. Hall definerer med afsæt i Louis Althusser strukturalismes syn på ideologi(er) således:

’Ideologies’ are here being conceptualized, not as the contents and surface forms of ideas, but as the unconscious categories through which conditions are represented and lived.⁵

Jeg tilslutter mig i specialet definitionen af ideologi som et ”tavst” koncept. Jeg mener dog ikke, at det betyder, at det ikke er muligt at forhandle, at forholde sig kritisk til eller at indtage oppositionelle kulturelle standpunkter end den eksisterende hegemoni. Jeg bibeholder altså strukturalismes fokus på ideologi som kulturens understrøm, men deler kulturalismes fokus på subjektets kulturelle agens. Jeg ser her Roland Barthes myteanalyserende metode som et velegnet værktøj til at forbinde de to niveauer. Jeg ser først og fremmest Barthes metode som et blik, der fordrer, at man forsøger at få kulturens ”tavse” elementer i tale. Eller sagt på en anden måde: Barthes metode går i mine

⁴ Hall, ”Two Paradigms”.

⁵ Ibid, 66.

øjne ud på, at man fokuserer på, hvad man kunne kalde et usynligt net af ideologi eller strukturer, sådan som det optræder i kulturelle frembringelser. Gennem metoden er det muligt at undersøge dialektikken mellem det kulturelle subjekt og hegemoniske eller nicheprægede ideologisk strukturer. Mytebegrebet vil blive yderligere defineret og metodisk udfoldet i specialets anden del.

Jeg vil i det hele taget løbende i specialet præsentere og definere de begreber, jeg introducerer. Indledningsvis vil jeg dog foretage yderligere en enkelt afklaring omhandlende to sæt af begreber, jeg allerede let har berørt. Det drejer sig om skelen mellem henholdsvis modernitet/postmodernitet og modernisme/postmodernisme.

Jeg definerer moderniteten og postmoderniteten som strukturelle begreber, der omhandler den del af kulturbegrebet, jeg ovenfor kaldte et system af vaner, værdier, forestillinger og institutioner. Postmoderniteten udgør her en senere variation af moderniteten, hvor fænomener og institutioner undergår en voldsom forandring, men hvor den overordnede hegemoni i den vestlige kapitalismes dominerende stilling i overensstemmelse med blandt andre Ernest Mandels analyse i bogen *Senkapitalismen* bevares.⁶ Begreberne har altså en makrosociologisk karakter, da de omhandler samfundet som helhed, og der er tale om et kontinuerligt forhold mellem moderniteten og postmoderniteten. Jeg anser begreberne for at være samlende metabegreber, hvorunder man finder undergrene, i denne forbindelse mest væsentligt en økonomisk og en, der omhandler kulturelle frembringelser. Eksempelvis består postmoderniteten bl.a. af en økonomiske gren i senkapitalismen og grenen postmodernisme, der omhandler kulturelle frembringelser.

Modernisme og postmodernisme definerer jeg i forlængelse af dette som omhandlende kulturelle frembringelser, den del af kulturbegrebet, jeg ovenfor omtalte som de værker og andre frembringelser, der giver vanerne, værdierne, forestillingerne og fænomenerne varig symbolsk form. Her er altså tale om delvist epistemologiske begreber, der henviser til kunst, videnskab m.m.⁷ Inden for modernismen var skellet mellem høj- og populærkultur af afgørende karakter i forhold til den erkendelsesmæssige værdi, de kulturelle frembringelser blev tillagt. Dette skel er tilsyneladende nedbrudt i postmodernismen, hvorfor kunstbegrebet er blevet langt mere heterogent, og det absolutte krav om kunstens autonomi er trådt i baggrunden. Den amerikanske kulturanalytiker Fredric Jameson kalder i forlængelse af dette postmodernismen for "the cultural logic of late capitalism".⁸ Han anskuer på denne baggrund forholdet mellem modernisme og postmodernisme

⁶ Mandel, *Senkapitalismen*.

⁷ For en lignende definition af henholdsvis modernitet/postmodernitet og modernisme/postmodernisme se fx Barker, *Cultural Studies*, 160-161.

⁸ Jameson, *Postmodernism*.

for hovedsageligt at være et brud.⁹ I min analyse af de tre værker *Fodboldenglen*, *Michael Laudrup – en fodboldspiller* og *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* vil det fremgå, at jeg finder dette syn for entydigt. Jeg mener således at forholdet mellem modernisme og postmodernisme i lige så høj grad er karakteriseret af kontinuitet som af brud.

Problemfelt

I det ovenstående har jeg indkredset specialets undersøgelsesområde og -perspektiv. Specialet undersøger fodboldens stilling inden for to forbundne felter, der begge kan betegnes som *verdener*. Det første felt er den spatiale verden, der analyseres med et makrosociologisk og historisk perspektiv. Det andet felt er de livsverdener, der indgår i de tre værker, som analyseres med et eksistentielt perspektiv.

Denne afgrænsning rejser en række spørgsmål: Hvilken udvikling har den organiserede fodbold undergået igennem moderniteten, og hvilke makrosociologiske tendenser kan identificeres i denne udvikling? Kan man identificere en dialektik imellem udviklingen på makroniveau og udviklingen på mikroniveau, sådan som den tager sig ud set igennem fodbolden? Hvilke redskaber er meningsfulde at benytte til at analysere denne kulturelle udvikling? Har kunstens diskursive syn på fodbold ændret sig i den kontekstuelle overgang mellem modernisme og postmodernisme? Hvordan identificeres modernisme og postmodernisme, og er de entydige fænomener? Hvilke diskursive strategier benyttes til at give fodbolden værdi som eksistentielt rum? Hvordan forbindes historiebøgernes sociale historie med individernes eksistentielle historie igennem fodbold? Hvilke redskaber er meningsfulde i denne analyse?

Sociologerne Roland Robertson og Richard Giulianotti mener, at fodbolden er velegnet som analytisk spejl for andre modernitetsfænomener og –retninger.¹⁰ Fodbolden kan altså anses for at være en konkret kulturel manifestation, der afspejler og forhandler den omkringliggende udvikling. Jeg mener, at fodbolden især er velegnet som spejl i et historisk perspektiv, fordi selve spillets juridiske niveau altid har været konservativt. Spillets regler stabiliserede sig ganske hurtigt og er med få undtagelser de samme som for 150 år siden. Kerneobjektet er altså i høj grad uforandret, mens de omkringliggende forhold har undergået enorme omvæltninger. Fodboldspillet er dermed som et æstetisk produkt betragtet en temmelig præcis reproduktion af det oprindelige produkt fra 1863, mens fænomenerne og diskurserne, der omgiver spillet, er radikalt ændrede. I forlængelse af dette kan undersøgelsesmålet for specialet præciseres til at være dels den strukturelle og

⁹ Jameson, *Postmodernism*, xiii.

¹⁰ Giulianotti og Robertson, *Globalization & Football*, xii.

dels den diskursive kultur, der omgiver fodbolden, snarere end fodbolden som æstetisk kultur, om end den æstetiske kultur selvfølgelig danner baggrunden for den strukturelle og diskursive.

Metodiske overvejelser og disposition

Jeg har delt specialet op i to analytiske hoveddele: ”Verden i fodbolden” og ”Fodbolden i verden”. Intentionen er, at de to deles indhold skal spejle hinanden, på samme måde som titlerne spejler hinanden.

Specialets første del, ”Verden i fodbolden”, er en undersøgelse af den organiserede fodbolds udvikling som modernitetsfænomen, 1863-2014. Fokus er på de makrosociologiske og historiske aspekter af fodboldens udvikling. Med makrosociologiske og historiske aspekter mener jeg, at de distinkte forhold, som fænomenet *fodbold* er formet af, undersøges i et forsøg på at forklare dets strukturelle logik. Teoretisk og metodisk placerer denne del sig primært inden for Halls strukturelle paradigme, og især traditionen efter Frankfurterskolens ideologikritik.¹¹ Analyse er især bygget op i diskussion med den kritisk-marxistiske analyse af moderniteten som et hegemonisk system med kapitalismen i centrum, der blev præsenteret af Ernest Mandel i *Senkapitalismen* og den videreudvikling med fokus på den kulturelle sfære, som man finder i Fredric Jamesons *Postmodernism, or, the Cultural Logic of Late Capitalism*. I min undersøgelse af fodbolden i et globaliseringsperspektiv har mit teoretiske udgangspunkt en mere eklektisk karakter. Her bevæger jeg mig ud over Mandel og Jamesons strukturorienterede marxisme og involverer sociologiske og antropologiske teoretikere som Roland Robertson, Anthony Giddens og især Arjun Appadurai.

”Verden i fodbolden” indledes med en redegørelse for modernitetens overordnede udvikling, sådan som Mandel og Jameson forstår den. Herefter etablerer jeg en selvstændig periodisering af fodboldens udvikling inspireret af Mandel og Jameson. I denne del præsenterer jeg de tre originale begreber *national amatørisme*, *regional professionalisme* og *global hyperprofessionalisme*. De tre begreber dækker over, hvad jeg anser for at være tre væsensforskellige strukturelle perioder i fodboldens udvikling. Herefter undersøger jeg globaliseringen og dens dialektiske betydning for fodbolden i et selvstændigt afsnit. Med formuleringen dialektisk peger jeg på, at påvirkningen går begge veje. Fodboldens udvikling struktureres af globaliseringens udvikling på makroniveau, men den konkrete manifestation, fænomenerne undergår i fodbolden, er også med til at forme makroniveauet og synet på fænomenet som helhed. Dette synspunkt tager udgangspunkt i Appadurais globaliseringsteori, hvor forestillingen som social praksis spiller en nøglerolle. Jeg har ovenfor henvist til Robertson og Giulianottis opfattelse af

¹¹ Hall, ”Two Paradigms”.

fodbolden som et analytisk spejl for moderniteten. Dette billede bliver dog for simpelt, når man involverer forestillingen som social praksis. Jeg vil i afsnittet ”Fodbold i et globaliseringsperspektiv”, derfor foreslå et nyt billede, nemlig *prismen*. Når lyset brydes af prismet, får det en genkendelig men ny form og retning. Yderligere er betragterens placering i forhold til prismet afgørende for det reflekterede lys’ udseende. På samme måde mener jeg, at man med udgangspunkt i Appadurai kan analysere globaliseringen som *lysende* gennem fodbolden med en følsomhed over for den strukturelt og subjektivt bestemte refleksion i forestillingen.

Specialets anden del, ”Fodbolden i verden”, er en diskursiv begrebsanalyse af fodboldens stilling som eksistentielt rum i *Fodboldenglen*, *Michael Laudrup – en fodboldspiller* og *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*. Med diskursiv menes, at fodbolden og de omkringliggende fænomener undersøges som objekt for en sammenhæng af udsagn i de tre værker. Ved at benytte betegnelsen begrebsanalyse understreger jeg, at der ikke er tale om en komparativ værksanalyse, men derimod en analyse af udvalgte begreber på tværs af de tre værker. Med eksistentielt rum mener jeg en arena, der tillægges meningsskabende egenskaber, og hvor den individuelle historie står i centrum.

Analysen i denne del af specialet følger en dekonstruktionistisk metode, hvor værkerne ikke ses som én meningsfuld helhed med ét centralt kongruent udsagn, men derimod som bestående af marginale detaljer, der væver sig ind i et bredere mønster i og omkring teksten.¹² Dermed anlægges denne del af specialet en poststrukturalistisk vinkel på kulturanalysen.

Hovedafsnittet indledes med en yderligere klarlæggelse af dets undersøgelsesfelt, samt centrale problemstillinger og teorier. Efter en kort redegørelse for de tre værkers indhold følger en diskussion af, hvordan populærkulturen generelt og fodbolden specifikt har oplevet en ændret status som objekter for kunstneriske diskurser igennem de seneste 30 til 40 år med udgangspunkt i de tre værker. Derefter diskuterer jeg Roland Barthes mytebegreb og hans myteanalyserende metode indgående, inden jeg med det som udgangspunkt analyserer fodboldens rolle i de tre værker. Jeg slutter af med at vende tilbage til Nielsens ”små” og ”store” historier i en diskussion af forholdet mellem fodbold som ”eksistentielt drama”¹³ og det samfundsmæssige og historiske perspektiv som optræder gennem fodbolden i de tre værker.

¹² Kjørup, *Menneskevidenskaberne*, 361-362.

¹³ Enquist, bagsidetekst.

Verden i fodbolden

Fodbold som modernitetsfænomen

Fodboldens organisering og udvikling

D. 19. december 1863 blev verdens første organiserede fodboldkamp spillet. Organisationen bag var det nyligt etablerede engelske fodboldforbund, FA, som kort tid forinden havde vedtaget det første sæt fælles regler. Kampen stod mellem de to klubber Barnes og Richmond og endte 0-0.¹⁴ Godt 150 år senere d. 13. juli 2014 spillede Tyskland og Argentina finale ved VM-slutrunden i Brasilien, en kamp, der også endte 0-0. På trods af de enslydende resultater var der i bogstaveligste forstand en verden til forskel på de to kampe. Den første var lokalt organiseret, blev spillet af en relativ homogen gruppe af amatører for det publikum, der fysisk var til stede. Den anden var kulminationen på en globalt organiseret konkurrence, der var løbet over de foregående to år, udøverne var højt specialiserede professionelle, der arbejdede over hele verden, og flere hundrede millioner mennesker fulgte kampen via en lang række medier. Disse to yderpunkter rækker langt ud over fodbolden. Med dem som udgangspunkt vil jeg i det nedenstående undersøge fodbolden som modernitetsfænomen, og hvordan fodboldens udvikling reflekterer en parallel makroudvikling inden for kultur og globalisering.

Fodbolden som organiseret massefænomen er barn af moderniteten og de fænomener, der prægede den. Spillet, som vi kender det i dag, udsprang af det engelske borgerskab. Denne klasses gradvist mere dominerende position i samfundet hvilede på industrialiseringen, der fra midten af 1700-tallet ændrede det engelske samfund radikalt; en ændring, som den øvrige vestlige verden med lidt forsinkelse også kom til at opleve. Det engelske borgerskab var via dets stærke involvering i den internationale industrialisering en mobil klasse på globalt niveau, og gennem den blev fodbolden hurtigt udbredt til resten af Europa og Sydamerika.¹⁵ Man kan altså ganske naturligt sætte globalisering på listen over modernitetsfænomener, der i særlig grad har haft betydning for den organiserede fodbolds udbredelse.

Den professionelle fodbold som globalt oftest medieåret referencpunkt er derimod barn af postmoderniteten og dens fænomener. Fredric Jameson etablerer i *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism* et begrebsapparat, med hvilket det er muligt at applicere

¹⁴ Anonym, ”The History of the FA”.

¹⁵ Hansen, *Fodbold*, 51-74.

fodbolden inden for modernitetens kulturelle sfærer. Ved hjælp af Jamesons analyse af moderniteten, hvor han i særlig grad har analyseret postmodernitetens udvikling og kulturelle kendetegn, er det muligt at etablere en meningsfuld historisk ramme for fodboldens vej fra lokalt forankret amatørisme til globaliseret og kommercialiseret hyperprofessionalisme. Yderligere er Jamesons begrebsapparat brugbart i en diskussion af fodboldens stilling som objekt for kulturelle diskurser inden for modernisme og postmodernisme. Dette aspekt vil blive udforsket yderligere i specialets anden del.

Jeg vil i sidst i dette hovedafsnittet analysere fodbolden i et globaliseringsperspektiv i et selvstændigt afsnit. Her vil jeg diskutere Jameson i forhold til en række andre teoretikere, herunder Arjun Appadurai. Men først den historiske ramme.

Modernitetens tre kulturelle faser

Jameson diagnosticerer i *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism* tre faser for modernitetens kulturelle udvikling. Han kalder disse tre faser for henholdsvis *realisme*, *modernisme* og *postmodernisme*. Udgangspunktet for denne periodisering er Mandels analyse af kapitalismens udvikling i værket *Senkapitalismen*, hvori han identificerer tre teknologiske *kvantespring*, der har ført kapitalismen mod nye, renere former.¹⁶ De tre kvantespring er henholdsvis maskinel udnyttelse af dampmotorer siden 1848, maskinel udnyttelse af elektriske og benzindrevne motorer siden 1890'erne og maskinel udnyttelse af atomenergi siden 1940'erne. Dertil kommer, hvad Mandel kalder den "originale" industrielle revolution i anden halvdel af 1700-tallet, siden hvilken kapitalismen har været det dominerende økonomiske system i først den vestlige verden, siden gennem globaliseringen hele verden.¹⁷ I Mandels tekno-økonomiske analyse hedder de tre faser *markedskapitalisme*, *monopolfasen* eller *imperialismefasen* og *den postindustrielle fase*. Sidstnævnte foretrækker Jameson dog at betegne som *den multinationale fase*.¹⁸ Betegnelsen senkapitalisme bruges som yderligere synonym for denne økonomiske fase, og vil blive benyttet i det nedenstående.

Både Mandel og Jameson tager i deres periodiseringer udgangspunkt i en marxistisk materialistisk historieopfattelse. Jamesons karakteristik af de kulturelle faser realisme, modernisme og postmodernisme skal dermed forstås som en dialektisk overbygning til Mandels tre tekniske perioder, der befinder sig på basisplanet.¹⁹ Jeg ser i nedenstående historiske analyse fodbolden som et distinkt kulturelt fænomen, hvori udviklingen på basisplanet og i overbygningen mødes. I

¹⁶ Jameson, *Postmodernism*, 35-36.

¹⁷ Mandel, *Senkapitalismen*, 101.

¹⁸ Jameson, *Postmodernism*, 35.

¹⁹ *Ibid*, xxi.

denne optik vil en analyse af fodboldens udvikling være et spejl for modernitetens udvikling. I analysen af fodbolden i et globaliseringsperspektiv vil dette historisk materialistiske udgangspunkt blive nuanceret. I stedet for spejlet vil prismet blive foreslået som metafor.

Det første, der springer i øjnene ved Mandel og Jamesons analyser set i forhold til fodbold, er den ekspansion, kapitalismen har oplevet, hvor flere og flere områder bliver markedsgjorte. Jameson beskriver det således:

Late or multinational or consumer capitalism [...] constitutes [...] the purest form of capital yet to have emerged, a prodigious expansion of capital into hitherto uncommodified areas.²⁰

Kapitalismen har altså undergået en udvikling, hvor flere og flere institutioner uden for det traditionelle økonomiske område er blevet underlagt kapitalismens markedsløge. Denne udvikling har sportens verden og i særdeleshed fodbold på linje med resten af den kulturelle sfære også oplevet.

Jeg mener, at kapitalismens ekspansion for fodbolden er et janushoved. Den ene side udgøres af sportens egne organisationer, der gradvist er blevet professionaliseret, så de i dag fremstår som multinationale selskaber. De mest slående eksempler på sådanne organisationer tæller bl.a. verdensfodboldorganisationen FIFA, den europæiske fodboldorganisation UEFA, der bl.a. står bag den kommercielt ekstremt succesfulde Champions League, den engelske Premier League, hvis indtjening på TV-rettigheder alene overgår 1 milliard pund om året, og de største klubber.²¹ Den anden side af janushovedet udgøres af fodboldens involvering med det øvrige marked. Fodboldklubber, -spillere og -turneringer har længe været attraktive og positivt accepterende aktører i den globale marketingsverden gennem bl.a. sponsoraftaler og optræden i reklamer. Denne side kommer til udtryk på alle organisatoriske niveauer fra vognmanden, der sponsorerer det lokale hold, fordi hans søn spiller der, til det multinationale selskab, der sponsorerer VM for på den måde at få del i den massive mediebarne opmærksomhed den globale begivenhed modtager. Min underlæggende tese er, at den organiserede fodbold som kulturelt felt langt fra er autonomt. Denne tese udgør udgangspunktet for analysen af fodboldens udvikling.

²⁰ Jameson, *Postmodernism*, 36.

²¹ Gibson: "Premier League lands £3bn TV rights".

National amatørisme, regional professionalisme og global hyperprofessionalisme

Jeg mener, at man tilsvarende Mendel og Jamesons periodiseringer kan identificere tre væsensforskellige faser for fodbolden som organiseret massefænomen. Jeg kalder disse tre faser for *national amatørisme*, *regional professionalisme* og *global hyperprofessionalisme*. Periodiseringen er historisk specifik, fordi hver af de tre faser er knyttet til en bestemt tidsperiodes kulturelle overbygning, men det betyder ikke, at national amatørisme og regional professionalisme er uddøde fænomener. Jameson påpeger, at realisme og modernisme på samme måde har ”overlevet” ind i den postmoderne fase, hvor de tre faser ifølge Jameson udgør et modsætningsforhold. Han kalder dette, at postmodernismen som retning er en *kulturel dominant*, der ganske vist dominerer den kulturelle sfære, men ikke står alene.²² Noget lignende gør sig gældende for min periodisering. Modsætningen mellem realisme, modernisme og postmodernisme inden for de traditionelle kunstneriske arenaer litteratur, billedkunst og arkitektur er i høj grad baseret på forskelle på epistemologisk niveau og analyseres derfor af Jameson som hinandens modsætninger. Modsætningen mellem mine tre faser er derimod at finde på organisationsniveau og skal i højere grad ses som hinandens forudsætninger. Den forrige fase er således også at finde i den nye fase, men som en sekundær, ikke-elitær form. I min opstilling er fodbold i Danmark i dag således både organiseret som national amatørisme (ungdoms- og breddefodbolden i serierækkerne), regional professionalisme (divisionsfodbolden og Superligaen) og global hyperprofessionalisme (Superligaen og landsholdet).

Før jeg redegør mere detaljeret for min analyse af de enkelte perioder, følger her en kort definition af begrebernes konstruktion. Første del af hvert af begreberne (national, regional og global) henfører til den enkelte klubs geografiske udbredelse. Jeg anskuer udbredelse som et todelt fænomen: Dels som det rekrutteringsgrundlag, klubben har i forhold til udøvende personel (spillere og trænere), dels det potentielle ”kundegrundlag”, klubben har i forhold til sine ”varer”. Med ”varer” forstås først entréindtægter sidenhen salg af TV-rettigheder samt sponsering og salg af merchandise. Sidste del af begreberne henfører til de udøvendendes økonomiske stilling og er dermed det tydeligst identificerbare element. Jeg kalder den seneste fase *hyperprofessionalisme* for at understrege forskellen på dette niveau i denne fase i forhold til den tidligere professionelle fase, regional professionalisme.

Som startpunkt for den nationale amatørisme sætter jeg FA’s grundlæggelse i 1863. Hvornår overgangen til professionalisme og den følgende regionale udbredelse skete, svinger meget fra land til land. I

²² Jameson, *Postmodernism*, 4.

England skete det allerede i 1885,²³ i Danmark så sent som 1978,²⁴ men storhedstiden for den regionale professionalisme var i min optik fra 1950'erne til 1980'erne. I starten af 1970'erne begyndte fodbolden at undergå en forandring, der ledte mod den globale hyperprofessionalisme. Den globale hyperprofessionalisme blev for alvor cementeret igennem 1990'erne.

I denne sammenhæng, hvor fodbold betragtes i en marxistisk materialistisk optik, er sporten som sagt en konkret manifestation i overbygningen, hvor der finder en vis temporal forsinkelse sted i forhold til de overordnede kulturelle bevægelser, som Jameson identificerer. Ligesom det er tilfældet med Jamesons applicering af Mandels periodisering, er der altså ikke eksakt tidsmæssig konvergens fra Jamesons til min periodisering. Med det menes, at den globale hyperprofessionalisme, der brød igennem i 1980'erne, er i kategori med postmodernismen, der brød igennem i 1960'erne, som Jameson holder sammen med kapitalismens multinationale fase, der startede i 1940'erne. Tilsvarende med henholdsvis regional professionalisme, modernisme og kapitalismens imperialismefase og national amatørisme, realisme og kapitalismens markedsfase. I det nedenstående vil jeg mere detaljeret identificere samspillet i udviklingen i den overordnede økonomiske organisering, den kulturelle logik og den konkrete manifestation i de tre perioder.

National amatørisme

Jeg kalder som sagt parallellen til Jamesons realismefase national amatørisme. Jameson identificerer i realismefasen et hierarki med tre relativt autonome kulturelle sfærer. Der var dels den kanoniserede finkultur, dels den nye, kommercielle kultur kaldet populærkultur med reklamen som den første tydelige manifestation, og dels den folkelige kultur, som Jameson definerer som "the older kinds of folk and genuinely 'popular' culture".²⁵ Et af periodens kendetegn var, at den folkelige kultur gradvist blev *koloniseret* af den kommercielle kultur.²⁶ Fodbold fungerer her som et tydeligt eksempel på denne overgang fra ukommerciel folkelig kultur til kommerciel populærkultur.

På basisniveau kalder Mandel denne periode for markedsfasen. Denne fase var præget af et relativt ureguleret marked, hvor den nye teknologi på den ene side betød en øget koncentration af arbejdskraften i byer omkring de store industrier og på den anden side betød en øget mobilitet i kraft af jernbanen. Selv om fodbolden ikke var økonomisk involveret med markedet fra starten, udgjorde denne udvikling

²³ Hansen, *Fodbold*, 27.

²⁴ Ibid, 166.

²⁵ Jameson, *Postmodernism*, 63.

²⁶ Ibid.

dog en forudsætning for, at fodbolden gik fra at være en uorganiseret folkesport til at være en nationalt organiseret massesport. Men først et kig på, hvordan fodbolden blev organiseret.

Der er mange forskellige bud på, hvor og hvornår urfodboldspillet eller *folkefodbold*, som idræthistoriker Jørn Hansen kalder den moderne fodbolds forløbere,²⁷ blev opfundet. Kina, Egypten, Aztekerriget og Italien er et par eksempler blandt mange på områder, hvor forskellige folkefodboldspil er blevet udøvet. Men når det kommer til denne opgaves fokuspunkt, den moderne organiserede fodbold, er der én afgørende begivenhed, der markerer begyndelsen. Den fandt sted i London d. 26. oktober 1863. På denne dato blev verdens første fodboldforbund, FA, grundlagt. Kort tid efter blev et fælles sæt af regler vedtaget.²⁸

FA udsprang af den forbedrede stilling, som borgerskabet var kommet til at indtage i England siden industrialiseringens begyndelse, eller som Mendel betegner det *den originale industrielle revolution* i midten af 1700-tallet.²⁹ Nærmere betegnet udsprang organisationen af de kostskoler, hvor borgerskabets børn var begyndt at uddanne sig over de mellemliggende hundrede år. De grundlæggende medlemmer af FA kom således fra blandt andet Shrewsbury, Eton og Harrow.³⁰ De første klubber opstod også omkring kostskolemiljøet og var båret af denne bevægelses gentlemanidealer, herunder amatørisme og fair play. Kostskolernes betegnelse for de ældste og tidligere elever ”old boys” var således en populær del af mange tidlige klubbers navne. Blandt dem finder man den argentinske klub Newel’s Old Boys grundlagt i 1903, der vidner om fodboldens vej til den tidlige udbredelse i Sydamerika gennem borgerskabets verdenshandel.

Tilskyndet af ledelsen fra borgerskabet, der så fodbold som en sund fritidsbeskæftigelse for arbejderne, begyndte der snart at opstå klubber omkring de voksende fabrikker, særligt omkring London og i Midtengland, hvormed sporten spredte sig til den engelske arbejderklasse.³¹ Et eksempel på en sådan klub er Londonklubben Arsenal, der i 1886 blev grundlagt af arbejdere fra Woolwich Arsenal Armamentfabrikken. Arsenal kan også tjene som et konkret manifesteret eksempel på den nationale udveksling, som allerede fra starten fandt sted inden for fodbolden. Da en gruppe af spillere fra klubben Nottingham Forest meldte sig ind i Arsenal, medbragte de nemlig denne klubs røde og hvide trøjer, som også blev Arsenal’s farver.³²

²⁷ Hansen, *Fodbold*, 14-17.

²⁸ Anonym: ”The History of the FA”.

²⁹ Jameson, *Postmodernism*, 35.

³⁰ Hansen, *Fodbold*, 21.

³¹ *Ibid*, 24.

³² Anonym: ”Come on you Reds”.

De engelske arbejderklubber var en selvorganiseret fritidsaktivitet for de fabriksansatte, der ikke formelt havde tilknytning til fabrikken på organisatorisk plan. På kontinentet er der derimod eksempler på klubber, hvor fabrik og klub var langt tættere knyttet sammen. Juventus fra Torino grundlagt i 1897 delte ejerskab med FIAT-fabrikkerne, ligesom Inter fra Milano grundlagt i 1908 delte ejerskab med dækproducenten Pirelli.³³ Hos PSV fra Eindhoven grundlagt 1913, hvor P³et står for Philips, og Bayer Leverkusen grundlagt 1904 var fabriksnavnet krøbet helt ind i klubnavnet.

I England blev perioden med den nationale amatørisme forholdsvis kort. FA tillod formelt professionelle spillere fra 1885, men et eksplicit forbud mod brugen af professionelle spillere fra 1882 tyder på, at der også i perioden inden havde fundet aflønning af spillere sted.³⁴ Helt frem til 1961 fandt aflønningen dog sted under et centralt fastsat lønloft.³⁵ Meget hurtigt efter indførelsen af professionel fodbold fandt forskydningen fra national forankring til regional forankring sted. Liverpool FC, der blev grundlagt i 1892, bestod i begyndelsen således udelukkende af skotske spillere.³⁶

Der skulle gå en del år før det blev tilladt at benytte professionelle spillere på kontinentet. Først i 1924 indførte Østrig og Ungarn som de første to lande professionelle ligaer. Herefter spredte fænomenet sig dog hurtigt til resten af Mellem- og Sydeuropa, Tjekkoslaviet fulgte efter i 1925, Spanien i 1928, Frankrig i 1932 og Schweiz i 1933.³⁷ I Nordeuropa var amatøridealet mere fremherskende, og Holland og Vesttyskland indførte først professionalisme i midten af 1960'erne.³⁸ Tilskuertallene tyder dog på, at selv om udøverne ikke formelt modtog betaling, var fodbold allerede i mellemkrigstiden en væsentlig forretning. I 1923 var der således 64.000 tilskuere til finalen om det tyske mesterskab mellem Hamburger SV og Union Berlin, og samme år var der 85.000 tilskuere til en østrigsk landskamp i Wien.³⁹

I 1978 indførte Danmark som et af de sidste europæiske lande uden for Østblokken professionalisme. I de kommunistiske lande var spillerne formelt amatører, men reelt var de professionelle, betalt af staten.⁴⁰

³³ Hansen, *Fodbold*, 58.

³⁴ Ibid, 27.

³⁵ Whannel, *Media Sport Stars*, 152.

³⁶ Hansen, *Fodbold*, 27.

³⁷ Ibid, 55.

³⁸ Ibid, 167.

³⁹ Ibid, 53 og 60.

⁴⁰ Ibid, 166.

Regional professionalisme

Den periode, jeg her kalder regional professionalisme, modsvarer Jamesons modernismefase. I denne periode stod skellet mellem finkulturens "authentic experience" og den populære "middle- and low-brow commercial culture", der efterhånden helt havde opslugt den folkelige kultur, tydeligere end nogensinde.⁴¹ Jameson går så langt som til at sige, at netop denne eksplicite dikotomi var modernismens specifikke kendetegn. Fodbolden stod i perioden tydeligt på den lavkulturelle side: Den var populær, den var folkelig og den var i stadig stigende grad kommerciel.

Skiftet fra national amatørisme til regional professionalisme foregik på to planer, der begge er indlejret i navnet. Dels i forhold til et geografisk perspektiv og dels i forhold til et økonomisk. For selv om fodboldsporten som helhed ganske hurtigt spredte sig fra England, først til det øvrige Europa og Sydamerika, siden til resten af verden, var perspektivet for den enkelte organisation nationalt. Det var med få undtagelser et spil, der blev spillet af spillere med den samme nationalitet mod klubber fra den samme nation i turneringer organiseret på nationalt plan. I løbet af perioden, jeg kalder regional professionalisme, der kulminerede i 1980'erne, blev perspektivet for den enkelte organisation regional. Her blev alle klubber inden for Europa forbundet i et kompliceret og hierarkisk struktureret netværk. Inden for dette netværk fandt der en koncentration af udøvere sted i særlige knudepunkter, nemlig de største ligaer i fx Italien, Tyskland og England og inden for disse i de største klubber.⁴²

Professionaliseringen, som udgør det andet plan i periodens udvikling, må i denne forbindelse ses som en vekselvirkende drivkraft, hvor organisationernes horisont gradvist blev større og større. Jo stærkere økonomi den enkelte klub besad, desto længere væk fra den geografiske base kunne man opsøge talent. Jo mere talent man var i stand til at opsøge, desto stærkere blev ens økonomi.

Periodens udvikling kan altså siddestilles med kapitalismens generelle udvikling i Mandels imperialismefase, hvor stærke enheder koloniserede markedet. Det er da også nærliggende at finde en del af årsagen til den kolonialisering af talent, der fandt sted inden for fodbolden i de største klubber og ligaer, i basisniveauets teknologiske udvikling.⁴³ Her er det især den øgede mulighed for mobilitet over større afstande, eksempelvis eksplosionsmotorens betydning for transportområdet først i kraft af jernbanen, siden og mere intenst med

⁴¹ Jameson, *Postmodernism*, 63.

⁴² Anskuelsen af fodbolden som netværk er inspireret af Manuel Castells netværksteori, se fx Castells, *Netværkssamfundet*.

⁴³ Om denne teknologiske udvikling, se fx Jameson, *Postmodernism*, 35 og Castells, "Materials", 8-9.

den civile luftfarts voldsomme vækst efter 2. Verdenskrig, der bandt fodboldens net tættere sammen.

På det organisatoriske plan spillede verdensfodboldforbundet FIFA en helt definerende rolle i denne periode. Da organisationen blev grundlagt i 1904, var der dog ikke tale om et verdensforbund. På dette tidspunkt repræsenterede organisationen blot syv europæiske nationale forbund.⁴⁴ I 1924 var 40 nationale forbund repræsenteret i FIFA, heraf ni ikke-europæiske. Det drejede sig om Egypten, Sydafrika, Canada og USA samt seks sydamerikanske forbund, nemlig Argentina, Brasilien, Chile, Paraguay, Peru og Uruguay.⁴⁵ I denne fordeling ses den organisatoriske magtstruktur inden for fodbolden på daværende tidspunkt tydeligt. Det primære centrum var suverænt Europa, det sekundære ligeså suverænt Sydamerika, mens resten af verden var sporadisk repræsenteret med tidligere kolonier.

I starten af perioden var international fodbold lig med landsholdsfodbold, og her var den olympiske turnering den vigtigste konkurrence. Det ændrede sig i 1930, hvor det første VM blev afholdt i Uruguay. Dermed skete der også et strukturelt skift fra det olympiske amatørideal til den FIFA-organiserede VM-turnering, hvor brugen af professionelle var tilladt. Grundet den vanskelige transport til Sydamerika pr skib, deltog kun fire europæiske lande i turneringen. Det skulle blive det hidtil eneste VM, hvor de europæiske lande ikke var i overtal.⁴⁶

Jeg mener dog, at man må frem til 1954, før overgangen fra national amatørisme til regional professionalisme var slået igennem for alvor. 1954 blev skelsættende af to årsager. Dels markerede VM i Schweiz en ny tidsalder for landsholdsfodbolden, dels betød grundlæggelsen af det europæiske fodboldforbund UEFA, at den internationale klubfodbold blev en vægtig drivkraft.

VM i Schweiz i 1954 adskilte sig først og fremmest fra tidligere VM ved den grad af kommercialisering, som slutrunden oplevede. Fjernsynet havde på dette tidspunkt nået så stor en udbredelse, at TV-retighederne blev en væsentlig indtjeningskilde for arrangørerne og FIFA. Det anslås således, at der var ca. 90 millioner seere til slutrunden.⁴⁷ Ganske sigende opnåede en aktør fra medierne for første gang at blive mytologiseret, nemlig den vesttyske kommentator Herbert Zimmermann, der blev en legende i hjemlandet efter sin kommentering af finalen mellem Vesttyskland og Ungarn – den kamp, der i eftertiden er blevet kendt som ”Miraklet i Bern”.⁴⁸ Schweiz 1954 var ligeledes det første VM, hvor merchandisesalg foregik på organiseret plan.

⁴⁴ Hansen, *Fodbold*, 77-78.

⁴⁵ *Ibid*, 92-93.

⁴⁶ *Ibid*, 99.

⁴⁷ *Ibid*, 130-131.

⁴⁸ Hesse-Lichtenberger, *Tor*, 144-154.

Endelig markerede samarbejdet mellem sportsudstørsproducenten Adidas og det vesttyske vinderhold starten på de sponseringsaftaler mellem erhvervslivet og den professionelle fodbold, der siden har været en markant drivkraft i sportens udvikling.⁴⁹ Disse tre elementer – salg af TV-rettigheder, salg af merchandise og sponseringsaftaler – er i dag den primære tilførsel af kapital til de øverste trin af den professionelle fodboldverden, og alle tre dele overgår hver indtjeningen ved billetsalg.

Den anden skelsættende begivenhed i 1954 var grundlæggelsen af det europæiske fodboldforbund UEFA. Den europæiske dominans i FIFA havde tidligere været uangribelig, men med imperialismens udvikling begyndte en række nye lande fra primært Afrika og Asien at blive optaget i forbundet. Det betød, at de europæiske landes andel procentvis faldt. Modtrækket fra europæerne blev at organisere sig kontinentalt. UEFA viste sig at være en succesfuld konstruktion, og det lykkedes at opretholde Europa som det væsentligste økonomiske og sportslige netværk inden for fodboldens verden. Siden er resten af verden fulgt med i organiseringen af kontinentale forbund. Selv om UEFA blev oprettet for at opretholde den europæiske dominans på landsholdsniveau, skulle forbundets oprettelse især blive skelsættende for klubfodbolden i Europa. Den europæiske succes skyldes således ikke mindst klubfodboldens succes. Allerede året efter grundlæggelsen arrangerede UEFA den første europæiske turnering for mesterhold. Denne turnering er siden under navnet Champions League gået hen og blevet fodboldens med afstand vigtigste og økonomisk stærkeste. Kun VM kan prestigemæssigt hamle op med Champions League.⁵⁰

Takket være etableringen af de kontinentale forbund, ikke mindst UEFA, blev fodbolden organisatorisk regional igennem perioden. Også publikum blev gennem den teknologiske udvikling inden for radio og TV regionalt. Men selv om kampe mod internationale modstandere blev mere og mere almindeligt, var udlændinge på de enkelte hold på grund af protektionistisk lovgivning stadig undtagelsen frem for reglen. Samtidig måtte fodbolden som global begivenhed nøjes med at skinne igennem ved en enkelt turnering hvert fjerde år, nemlig VM. Man skulle helt frem til 1990'erne før forandringen til det globaliserede netværk, vi kender i dag, blev fuldendt. Men allerede fra 1970'erne pegede pilen i denne retning.

⁴⁹ Hansen, *Fodbold*, 130-136.

⁵⁰ *Ibid*, 126-130.

Global hyperprofessionalisme

Når man undersøger den professionelle fodbold på globalt plan, er 1974 et uundgæligt årstal. Ikke så meget på grund af den VM-slutrunde, som blev afholdt i Vesttyskland. Turneringen var ganske vist vokset, så i alt 96 lande spillede om deltagelse i slutrunden, der via satellit-TV havde op mod én milliard seere.⁵¹ Vigtigere var dog den FIFA-kongres, der var gået forud for slutrunden. Her blev en ikke-europæer for første gang nogen sinde valgt som FIFA-præsident, da brasilianeren Joao Havelange vandt afstemningen. Sejren over den siddende præsident, briteren Stanley Rous, skyldtes ikke mindst, at Havelange havde allieret sig med de nye FIFA-nationer fra Afrika og Asien. Stemmerne fik han til gengæld for en fordobling af antallet af VM-pladser til de to kontinenter samt økonomisk støtte til udviklingen af fodbolden i den tredje verden. Økonomien til denne udviklingsstøtte stammede fra såkaldte partnerskabsaftaler med en lang række multinationale koncerner herunder Coca-Cola, der alene bidrog med knap 2,8 millioner schweizerfranc i perioden 1976 til 1979.⁵² Havelange fungerede som præsident for FIFA frem til 1998, hvorefter hans støtte schweizeren Sepp Blatter overtog posten. I perioden fra 1974 til i dag er FIFA-flagskibet VM blevet udvidet fra 16 til 32 deltagerlande, hvoraf godt en tredjedel er lande uden for Europa og Sydamerika. I 1994 blev USA det første land uden for fodboldens traditionelt stærkeste netværker Europa og Latinamerika, der afholdt en VM-slutrunde.⁵³ Denne tendens er kun blevet stærkere. I 2002 var arrangørerne Japan og Sydkorea, i 2010 Sydafrika, mens slutrunden i 2022 er planlagt til at foregå i Qatar.

VM har altid været den tydeligste manifestation af fodbolden som globalt fænomen, hvad end det gælder arrangør-, publikums-, sponsor eller deltagerplanet, og denne tendens er kun blevet tydeligere siden 1974. Men da VM-slutrunderne er relativt isolerede begivenheder, der finder sted hvert fjerde år, mener jeg, at man må kigge på udviklingen inden for klubfodbolden for at kunne pege på, hvornår fodbolden for alvor blev et globalt referencepunkt på regelmæssig basis. Her var starten og midten af 1990'erne de afgørende år.

I løbet af de første fem år af 1990'erne skete der tre skelsættende begivenheder, der hver især skulle være med til at forme fodbolden til den globaliserede forretning, som den er i dag. Det drejede sig om henholdsvis skabelsen af Premier League og skabelsen af Champions

⁵¹ Hansen, *Fodbold*, 153-154.

⁵² *Ibid*, 156-160.

⁵³ Her skelnes mellem Syd- og Latinamerika på grund af de to VM-slutrunder i Mexico afholdt i henholdsvis 1970 og 1986.

League, begge i 1992, samt den såkaldte Bosman-dom fra 1995.⁵⁴ Ganske symbolsk udsprang Premier League af verdens ældste fodboldorganisation FA, der i 1863 grundlagde den moderne organiserede fodbold. Champions League udsprang af den organisation, der i 1954 for alvor cementerede fodbolden som regionalt netværk, nemlig UEFA. Endelig bekræftede Bosman-dommen, at fodbolden i tråd med Jamesons beskrivelse af multinational kapitalisme var blevet underlagt ”a prodigious expansion of capital”,⁵⁵ da den blev udstedt af EU-domstolen under henvisning til arbejdets frie bevægelighed. Fodbolden var blevet multinational, men rødderne var i både markedskapitalismen og kapitalismens imperialismefase.

Helt konkret blev Premier League skabt af de 20 højest placerede klubber i England. Motivationen var at koncentrere de stadig stigende TV-indtægter på færre klubber end hidtil.⁵⁶ Siden er seergrundlaget for ligaen blevet globalt, og indtægterne er fulgt med. I dag kalder man populært oprykningskampen til Premier League for den økonomisk mest indbringende kamp overhovedet inden for fodbold grundet adgangen til de enorme TV-indtægter.⁵⁷

Skabelsen af Champions League kan ses som et europæisk side-stykke til Premier League både hvad angår motivationen og resultatet. Den afløste Europa Cuppen for Mesterhold, der var blevet spillet siden UEFA's start. Formatet blev ændret, så det hidtidige knock out-system, hvor holdenes progression blev afgjort rundevis gennem det samlede resultat af en ude- og en hjemmekamp, blev gjort til et gruppespil, hvor fire hold mødtes ude og hjemme efterfulgt af knock out-runder. Dermed var alle deltagende hold sikret minimum seks kampe med dertilhørende TV-indtægter. Derudover blev kvalifikationskravene ændret, så det ikke længere udelukkende var mesterhold, der deltog. I dag kan de store fodboldlande England, Spanien, Italien og Tyskland potentielt have fire deltagere, mens lande som Danmark ikke er sikret nogen pladser.⁵⁸ Det har betydet, at en gruppe af klubber som Real Madrid, Barcelona, Manchester United, Chelsea, Arsenal, Bayern München, AC Milan og Juventus stort set har været faste deltagere. Ud over den direkte indtjening gennem TV- og præmiepenge er disse klubber gennem den stabile repræsentation overfor et globalt publikum blevet etablerede som globale super-brands. Det har gjort dem til

⁵⁴ Om skabelsen af Premier League og Champions League, se Whannel, *Media Sport Stars*, 38. Om Bosman-dommen, se Frick, "Globalization and Factor Mobility".

⁵⁵ Jameson, *Postmodernism*, 36.

⁵⁶ Walters og Hamil, "The Contests for Power", 743.

⁵⁷ Se fx Thøgersen, "Moneyball".

⁵⁸ Se fx Anonym, "2014/15 UEFA Champions League access list".

attraktive samarbejdspartnere for multinationale selskaber med øget sponsorindtjening til følge.⁵⁹

Skabelsen af Premier League og Champions League betød primært en udvidelse af publikumsgrundlaget til et globalt plan og sideordnet en globalisering af sponsorgrundlaget. Det endelige skridt mod et globalt rekrutteringsgrundlag på udøversiden skulle ske i en juridisk afgørelse, nemlig Bosman-dommen fra 1995. Situationen i de fleste ligaer inden Bosman-dommen var, at udøvernes bevægelighed blev begrænset på to planer. Dels kunne den klub, en given spiller var registreret hos, opkræve en overgangssum ved klubsifter selv efter spillerens kontraktudløb.⁶⁰ Dels, og i denne sammenhæng mere afgørende, førte de europæiske ligaer og UEFA en protektionistisk politik, hvor antallet af udenlandske spillere var kraftigt sanktioneret. Op til dommen i 1995 var den såkaldte *tre plus to-regel* gældende, hvor en given klub ganske vist måtte skrive kontrakt med et ubegrænset antal udlændinge, men kun måtte benytte tre. De ”plus to” dækkede over yderligere to assimilerede udlændinge, der skulle opfylde en række kriterier for at kunne optræde ud over de tre ikke-assimilerede udlændinge.⁶¹

Sagen, der førte til Bosman-dommen, var blevet anlagt af den belgiske spiller Jean-Marc Bosman mod hans klub RFC Liège, da han efter endt kontrakt ikke kunne få lov til at skifte til den franske klub US Dunkerque. I december 1995 vurderede EU-domstolen, at dette var i strid med Romtraktatens paragraf 48 om arbejdets frie bevægelighed. Det samme gjaldt for tre plus to-reglen.⁶² Der var nu åbnet op for en hidtil uset mobilitet imellem ligaerne inden for EU, hvor man fandt de stærkeste knudepunkter i fodboldens netværk. Yderligere blev det vurderet, at der heller ikke måtte være restriktioner på ikke-EU-spilleres skifte mellem to ligaer inden for EU. Dommen førte blandt andet til, at andelen af tyske spillere i Bundesligaen faldt fra ca. 70% i 1995 til under 50% på bare fem år.⁶³

Den organiserede fodbold var for alvor blevet et globalt fænomen.

Opsummering

Jeg har i det ovenstående diagnosticeret den organiserede fodbolds udvikling fra startpunktet FA's oprettelse i 1863 til i dag . Jeg har

⁵⁹ Som illustration er trøjesponsorerne for de nævnte hold (med firmaets hjemland i parentes): Real Madrid: Flyselskabet Emirates (De Forenede Arabiske Emirater); Barcelona: Flyselskabet Qatar Airways (Qatar); Manchester United: Bilproducenten Chevrolet (USA); Chelsea: Elektronikfirmaet Samsung (Sydkorea); Bayern München: Teleselskabet T-Mobile (Tyskland); AC Milan: Flyselskabet Emirates (De Forenede Arabiske Emirater); Juventus: Bilmærket Jeep (USA). (Pr 27.10.2014)

⁶⁰ Frick, "Globalization and Factor Mobility", 89.

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid, 90.

⁶³ Ibid, 89.

sammenkædet denne udvikling med den overordnede udvikling i moderniteten og i modernitetens kulturelle niveau, som den diagnosticeres af Mandel og Jameson. Her har kapitalens kolonialisering af fodbolden, også kaldet kommercialisering, og fodboldens gradvist større udbredelse, også kaldet globalisering, været de to vigtigste tendenser.

Min periodisering af fodboldens udvikling tjener som et konkret eksempel på udviklingen inden for et defineret kulturelt felt. Mandel betegner i sin analyse med et begreb lånt fra Marx, hvordan *bevægelsesmaskiner* udgør den mest distinkte udvikling forårsaget af de tre tekniske revolutioner, som han identificerer.⁶⁴ Sagt på en anden måde: Den teknologiske udvikling inden for transport og kommunikation har skabt en voldsom geografisk udbredelse af kapitalistiske produktionsmåder, og dermed levevis, over de seneste godt og vel 150 år. En lignende ekspansion har ifølge Jameson fundet sted på et andet niveau, nemlig den kulturinstitutionelle.⁶⁵ På dette niveau har det kapitalistiske marked overtaget tidligere autonome eller semi-autonome sfærer, og underlagt dem en egen kulturel logik. Fodbolden tjener som eksempel på udviklingen på begge niveauer. På det første niveau ses det, hvordan fodbolden er gået fra at være et lokalt organiseret spil for den engelske middelklasse i midten af 1800-tallet til at være et globalt organiseret spil med udøvere og publikum fra alle geografiske og sociale lag i dag. På det andet niveau ses det, hvordan fodbolden er gået fra at være underlagt en autonom logik til mere og mere at blive underlagt en heteronom logik fra medier og det øvrige marked.

Ovenstående diagnosticering har haft en generel karakter, hvor fodbolden er blevet set som et homogent fænomen. Jeg har brugt metaforen, at fodbolden er et spejl for moderniteten. Jeg har altså af hensyn til overskueligheden valgt at beskrive fodbolden som en plan refleksion og undladt at fokusere på de ujævnheder og forskelle, som fodbolden i lige så høj grad består af. Jeg vil nedenfor udbygge analysen af fodboldens udvikling i forhold til metafænomenet globalisering. Her vil jeg inspireret af Appadurais scapesbegreb ændre metaforen til en prisme. Hvor spejlet viser en jævn refleksion, der tager sig (stort set) ens ud fra alle vinkler, viser prismet en ujævn refleksion, der tager sig forskelligt ud fra forskellige vinkler.

⁶⁴ Mandel, *Senkapitalismen*, 100-102.

⁶⁵ Jameson, *Postmodernism*, 36.

Fodbold i et globaliseringsperspektiv

Globalisering

Den gennemgående bevægelse i den ovenstående analyse af fodboldens udvikling som modernitetsfænomen går mod en øget transnational integration af udøvere og organisationer. Dette fænomen er siden slutningen af 1970'erne blevet kendt under betegnelsen globalisering og anses for at være et af det 21. århundredes kulturteoretiske nøglekoncepter.⁶⁶ Sociologen William I. Robinson beskriver i en videnskabssteoretisk gennemgang af globaliseringsteorien tre generelle antagelser, som deles af stort set alle, der undersøger fænomenet: 1) Farten, hvormed sociale og kulturelle ændringer sker, er drastisk tiltaget på verdensplan. 2) De sociale ændringer hænger i udpræget grad sammen med en øget forbundethed mellem både individer og nationer på verdensplan. 3) Globaliseringens effekt er allestedsnærværende og multi-dimensional.⁶⁷

Disse tre punkter udgør et fælles udgangspunkt for studier af globaliserings betydning, inklusive Mandel og Jameson. De to teoretikere ekspliciterer dog aldrig globalisering som et undersøgelsesobjekt, og det gør det vanskeligt ud fra deres teorier at opbygge et tilfredsstillende begrebsapparat til at diskutere globaliseringen med. Jeg vil i det følgende gå mere detaljeret ned i et par eksempler fra den mangfoldige og vilttert favnende teori som har relevans for fodboldens globalisering.⁶⁸ Det er vigtigt her at nævne, at ikke alle de nedenfor nævnte retninger anser sig selv for at være kultur- og/eller globaliseringsteori. Fælles for dem er dog, at de på den ene eller anden måde beskæftiger sig med global kulturel integration eller disintegration. Jeg vil for overskuelighedens skyld bruge begrebet globalisering om den trefacetterede proces, jeg opstillede ovenfor, også i diskussionen af de teorier, der ikke selv eksplicit bruger begrebet. Den teoretiske diskussion skal lede over i en udbygning af analysen af fodbolden som historisk fænomen, nu specifikt i forhold til globalisering.

I afsnittet vil jeg først diskutere de to overordnede syn på kulturens globalisering, der har domineret teorien, nemlig globaliseringen

⁶⁶ Robinson, "Theories of Globalization", 126.

⁶⁷ Ibid, 126-127.

⁶⁸ For en mere omfattende gennemgang af globaliseringsteorien, se Robinson, "Theories of Globalization".

som homogeniserende faktor eller som heterogeniserende faktor. Derefter vil jeg præsentere Appadurais model over scapes. Appadurais scapesbegreb bygger på en antagelse om, at globaliseringen er præget af ujævnheder, der opstår i mødet mellem homogene globale udtryk, kulturelt specifikke forestillinger og lokale heterogene diskussioner. Denne definition vender jeg tilbage til. I denne forbindelse kan man se fodbolden som den tidligere omtalte prisme, der afspejler forskellige aspekter af globaliseringen og på denne måde skaber social praksis. Formålet med afsnittet er at nuancere billedet af fodbolden som et jævnt afspejlet fænomen gennem et fokus på fodboldens konstitueringer af globaliseringens ujævnheder. På denne måde peger afsnittet også frem mod specialets anden del, hvor det netop er fodbolden som objekt for subjektive diskurser, der står i centrum for analysen.

Homogenisering eller heterogenisering?

Groft sagt kan man opdele teorien om globaliseringen ud fra ét afgørende spørgsmål, når man retter fokus på kulturen: Har globaliseringen primært betydet en homogenisering eller en heterogenisering af kulturen? Eller sagt på en anden måde: Sker kulturens globalisering som en dominerende ensretning fra centrum mod periferi, der gør kulturens udtryk færre og mere uniforme, eller har den teknologiske udvikling inden for transport, kommunikation m.m. derimod frigjort verdens kulturelle mangfoldighed og gjort flere kulturelle diskussioner mulige? Richard Giulianotti og Roland Robertson har dog ganske givet ret, når de påpeger, at de to skoler kun sjældent indtager så absolutte standpunkter som her skitseret. De fleste homogeniseringsteoretikere accepterer således heterogeniserende forhold og omvendt, men modstillingen er alligevel virksom som en bred teoretisk inddeling.⁶⁹

Det første standpunkt (globalisering som homogenisering) retter sig ofte imod amerikansk massekultur, og globalisering bliver her synonym for *amerikanisering*. Et fælles træk for langt de fleste homogeniseringsteoretikere er, at de anlægger en strukturanalytisk vinkel på globaliseringen. Dette kritiske standpunkt over for kulturens globalisering mener jeg kan spores tilbage til Frankfurterskolens begrebsliggørelse af den kapitalistiske *kulturindustri*. Adorno og Horkheimer anser det vestlige samfund for at være domineret af en *instrumental fornuft*, der i sidste ende altid tjener kapitalens interesse.⁷⁰ I modsætning til den dogmatiske marxismes tankegang om en styrende klasse, har kapitalismen i Adorno og Horkheimers ideologikritik form af et system, der rækker langt ud over den sociologiske og politiske klasseopdeling.⁷¹ I dette

⁶⁹ Giulianotti og Robertson, *Globalization & Football*, 38.

⁷⁰ Adorno og Horkheimer, "Kulturindustri", 179.

⁷¹ Inglis, "Theodor Adorno on Sport", 83.

system findes der ingen uberørte og ingen ubetydelige områder, hvorfor massekulturen, herunder sport, også er et politisk område præget af ideologi.⁷² Hvilken betydning dette har for den moderne kultur, står klart fra de første linjer af det indflydelsesrige essay ”Kulturindustri: Oplysning som massebedrag”:

Den sociologiske opfattelse, at tabet af et ståsted i den objektive religion, opløsningen af de sidste førkapitalistiske residuer, den tekniske og sociale differentiering og specialistvældet er gået over i kulturelt kaos, viser sig daglig at være forkert. Vores dages kultur får alt til at se ens ud. Film, radio, ugeblade udgør et system. Enhver gren stemmer overens med sig selv, og alle stemmer overens med hinanden.⁷³

Den kapitalistiske modernitet, der beskrives i citatets første del, har altså udjævnet kulturelle forskelle. For Adorno og Horkheimers er kulturen og især populærkulturen (”film, radio, ugeblade”) en homogen masse med en iboende kapitalistisk instrumental fornuft.

Der skal ikke her oplyses en videnskabsteoretisk oversigt over teoriretninger, der viderefører dette systemiske syn, hvor kulturens globaliseringen er lig med kapitalismens homogeniserende ekspansion, men blandt de mest profilerede finder man blandt andre makrosociologen Immanuel Wallersteins historievitenskabelige *verdenssystemsanalyse* og senere Michael Hardt og Antonio Negris analyser i *Imperiet*.⁷⁴

Man bliver også nød til at nævne Jameson i forbindelse med denne tradition, jf undertitlen *the Cultural Logic of Late Capitalism*.⁷⁵ Her træder Jamesons dialektiske marxistiske udgangspunkt tydeligt frem. Men som påpeget ovenfor er standpunkterne sjældent absolutte, og Jameson mener da også, at vi må forstå ”the cultural evolution of late capitalism dialectically, as catastrophe and progress all together.”⁷⁶ Globaliseringen er altså ifølge Jameson ligesom postmoderniteten som sådan en dobbeltsidet proces, der både indeholder frigørende potentiale og destruktive kræfter.⁷⁷

Hos de teoretikere, der fokuserer på globaliseringens heterogeniserende effekt, anfægtes tanken om et samlet ideologisk system som drivkraft for globaliseringen. Anthony Giddens mener, at det at leve i den moderne, globaliserede verden ”snarere skal sammenlignes med at være en sagesløs passager på en Jagannathvogn [...] end at befinde sig i en kontrolleret og præcist styret bil”.⁷⁸ En Jagannathvogn skal her

⁷² Inglis, 84-85.

⁷³ Adorno og Horkheimer, ”Kulturindustri”, 179.

⁷⁴ Hardt og Negri, *Imperiet*.

⁷⁵ Se også Jameson, *Postmodernism*, xviii-xix.

⁷⁶ Jameson, *Postmodernism*, 47.

⁷⁷ For en lignende tolkning af Jamesons syn på postmoderniteten, se Leitch, *Postmodernism*, 117-132.

⁷⁸ Giddens, *Modernitetens konsekvenser*, 52.

forstås som ”en kraft præget af spændings- og modsætningsfyldte forhold samt forskellige push- og pull-påvirkninger”.⁷⁹ Manuel Castells ser en immanent heterogen kraft i den teknologiske udvikling som drivkraften i ”netværkssamfundets” opståen,⁸⁰ mens sociologerne Roland Robertson og Richard Giulianotti definerer globalisering som

a long-term, complex, and multi-phased historical process, underpinned by subtle and shifting interdependencies between the local and the global, or the universal and the particular⁸¹

Hos Arjun Appadurai hedder det kort og godt: ”globalization is not the story of cultural homogenization”.⁸² Betyder det så, at globalisering er historien om kulturel heterogenisering? Ikke ubetinget. Det fælles hos de nævnte teoretikere er dog en langt højere grad af fokus på globaliseringen som en dobbeltbevægelse, hvor der finder lokale forhandling sted af globaliseringens kulturelle udtryk, og hvor det enkelte subjekt ses som aktør i globaliseringen.

Jeg indledte denne del af afsnittet med at redegøre for, hvordan homogeniseringsteoretikernes tanke om et grundlæggende agensdrevet system forkastes af heterogeniseringsteoretikerne. Hvad der derimod ikke anfægtes hos heterogeniseringsteoretikerne er den grundlæggende antagelse, at globaliseringen udspringer af den vestlige modernitet, jf. titlen på Giddens værk *Modernitetens konsekvenser*. På denne måde kommer den vestlige kultur til at stå i centrum hos både de kritiske homogeniseringsteoretikere og de mere håbefulde heterogeniseringsteoretikere. De afgørende spørgsmål bliver altså, på hvilken måde den vestlige modernitet manifesterer sig i globaliseringen og i hvilken grad kulturen forhandles lokalt.

Connectivity og globality

Roland Robertson opdeler i bogen *Globalization – Social Theory and Global Culture* globaliseringen i to forskellige realitetsniveauer: ”Globalization as a concept refers both to the compression of the world and the intensification of consciousness of the world as a whole”.⁸³ Det første niveau dækker over en kvantitativ globalisering, hvis udtryk er en konkret bevægelse af individer, varer og informationer på globalt niveau. Dette fysiske realitetsniveau betegner han *connectivity*. Det er dette niveau fodboldens øgede transnationale integration af udøvere og organisationer hører under. Det andet realitetsniveau er af mental karakter og dækker over en ofte mediebar global identifikation. Det-

⁷⁹ Giddens, 121.

⁸⁰ Castells, *Netværkssamfundet*.

⁸¹ Giulianotti og Robertson, *Globalization & Football*, xiv.

⁸² Appadurai, *Modernity at Large*, 11.

⁸³ Robertson, *Globalization*, 8.

te forestillede realitetsniveau betegner han *globality*.⁸⁴ Jeg mener, at man kan se begrebet *globality* som en globalt orienteret variation af Benedict Andersons *forestillede fællesskaber*, der omhandler forestillingen som social praksis inden for den traditionelle nationalisme.⁸⁵

Netop Benedict Anderson indflydelsesrige begreb forestillede fællesskaber udgør grundlaget for Arjun Appadurais begreb *imagined worlds*.⁸⁶ Ifølge Appadurai var grundpillerne i de forestillede fællesskaber, der udgjorde den traditionelle nationalisme, ”land, language, religion, history, and blod”. Det var gennem bevidstheden om en høj grad af homogenitet i og imellem disse områder, at det nationale forestillede fællesskab eksisterede. Forudsætningen for denne fælles bevidsthed var ”print capitalism”, især aviser og romaner, der banede vej for forestillingen om et fællesskab, som rakte ud over det konkret fysiske.⁸⁷ Disse medier nødvendiggjorde dog stadig en vis fysisk nærhed mellem afsender og modtager. Den barriere er gennem opkomsten af digitale og elektroniske medier hastigt blevet nedbrudt, hvilket ifølge Appadurai har ført til en ”new condition of neighborliness, even with those most distant from ourselves”.⁸⁸ Det er i denne teknologiske orden, at de forestillede globale verdener er opstået.

Ifølge Appadurai udgør det imaginære en social praksis forstået på den måde, at det imaginære konstituerer de mulige handlingssammenhænge inden for hvilke individers handlinger opstår og finder sted.⁸⁹ Appadurai kombinerer i sin definition af det imaginære tre forskellige greb på forholdet mellem det fysiske og det forestillede:

The world we live in today is characterized by a new role for the imagination in social life. To grasp this new role, we need to bring together the old idea of images, especially mechanically produced images (in the Frankfurt School sense); the idea of the imagined community (in Anderson’s sense); and the French idea of the imaginary (*imaginaire*) as a constructed landscape of collective aspiration.⁹⁰

Appadurais begreb dækker altså over en eklektisk sammenkædning af betydningen af globalt homogene billeder (mechanically produced images), kulturelt specifikke forestillinger (the imagined community) og heterogene lokale diskussioner (*imaginaire*). Det imaginære bliver i denne forbindelse en sammenkædning af den fysiske, billedelige connectivity og den forestillede globality. Appadurais scapes kan altså ligesom Barthes myter, der danner grundlag for analysen i specialets

⁸⁴ Giulianotti og Robertson, *Globalization & Football*, x.

⁸⁵ Se Anderson, *Imagined Communities*.

⁸⁶ Appadurai, *Modernity at Large*, 33.

⁸⁷ *Ibid.*, 21-22 og 28.

⁸⁸ *Ibid.*, 29.

⁸⁹ *Ibid.*, 31.

⁹⁰ *Ibid.*

anden del, forstås som et rum, hvor strukturens verden møder individernes verden. Eller for endnu engang at vende tilbage til Hans-Jørgen Niensens modstilling fra indledningen: det rum, hvor ”historiebøgernes historie” møder ”individernes historie”.⁹¹

Appadurais scapesbegreb

Mødet mellem det fysiske globaliseringsniveau og det forestillede udspiller sig ifølge Appadurai inden for en række forskellige landskaber.⁹² Appadurai kalder disse globaliserede landskaber for henholdsvis *mediascapes* (forestillinger om fælles information eller mediebegivenheder), *ethnoscapes* (forestillinger om menneskelige fællesskaber), *technoscapes* (forestillinger om fælles maskiner og teknologi), *financescapes* (forestillinger om økonomiske fællesskaber) og *ideoscapes* (forestillinger om værdifællesskaber).⁹³

Appadurais fokus på det imaginære som social praksis er centralt for forståelsen af hans teori. Man kan sige, at for Appadurai er det den subjektive forestilling, der konstituerer globaliseringen. For Anderson er geografi, sprog, religion, historie og etnicitet arenaerne inden for hvilke det nationale forestillede fællesskab konstitueres. Tilsvarende opererer Appadurai med fem arenaer i de fem scapes. Man kan også kalde scapesne for metaforestillinger, hvor den samlede globality konstitueres. Jeg mener, at fodbolden i den globaliserede hyperprofessionisme kan ses som en prisme for de fem arenaer, altså at alle fem metaforestillinger formes gennem fodbold. Prismemetaforen peger på asynkroniteten mellem den referentielle verden og den lokalt levede verden, der ligeledes spiller en central rolle i Appadurais teori.⁹⁴ I stedet for begrebet americanization foreslår han *indigenization* som mere retvisende synonym for kulturens globalisering.⁹⁵ På samme måde som lyset set gennem prismet er genkendeligt, men alligevel anderledes, forholder det sig med de globale fænomeners indigenization. På denne måde bliver fodbolden en (ofte medieåren) aktør i globaliseringsens imaginære aspekter.

Jeg vil i nedenstående analyse af Appadurais scapes i forgold til fodbold, fokusere på ethnoscapes og mediascapes. Det er efter min mening inden for disse to scapes fodbolden mest eksplicit konstituerer nye forestillinger om fællesskaber med relevans for dette speciale, der netop har forholdet mellem struktur, individ og (medieret) diskurs som omdrejningspunkt.

⁹¹ Nielsen, ”Til fiktionens forsvar”, 140.

⁹² Appadurai, *Modernity at Large*, 31.

⁹³ Ibid, 33.

⁹⁴ Ibid, 29.

⁹⁵ Ibid, 32.

Mediascapes set gennem fodbold

Mediascapes er som sagt forestillinger om fælles informationer eller mediebegivenheder. Dette scape konstitueres gennem fodbold på både nationalt, regionalt og globalt niveau. Et oplagt eksempel på en global fodboldmediebegivenhed kunne være transmissionen af en VM-finale, der består af både globalt homogene billeder, kulturelt specifikke forestillinger og heterogen lokale diskussioner. En VM-finale er først og fremmest en homogen mediebegivenhed, hvis man ser på grundformidlingen i de mekanisk producerede TV-billeder fra kampen. De er de samme overalt. Derimod er metaformidlingen præget af lokal heterogenitet. Med metaformidlingen mener jeg i denne sammenhæng kommenteringen af selve kampen og formidlingen rundt om kampen. Denne metaformidling er tilpasset som minimum på nationalt niveau, og ofte vil man tilmed finde flere forskellige metaformidlinger inden for den samme nation. Man kunne fx følge VM-finalen 2014 tre forskellige steder på dansk TV: På DR1, på TV2 og på DR Ramasjang, hvor et særligt sæt af ”børne-kommentatorer” kommenterede kampen. Der er altså ikke et modsætningsforhold mellem en global mediebegivenhed og en heterogen formidling. I praksis bliver alle globale mediebegivenheder underlagt en indigenization, så de tager sig relativt forskelligt ud alt efter ens placering i forhold til prismet.

Hvis vi breder analysen ud til også at omfatte klubfodbolden er der også gode eksempler på heterogene lokale diskussioner af den homogene grundformidling. Man kan således identificere en særlig national medieopmærksomhed over for udøvende landsmænd i regionale og globale begivenheder. Det sås for eksempel, da Michael Laudrup var træner i den forholdsvis anonyme Premier League-klub Swansea, der pludselig blev genstand for massiv dansk mediedækning. Samtidig er selve formidlingen af den enkelte kamp ikke homogen på tværs af platformene, men tager derimod specifikt hensyn til seernes formodede kulturelt specifikke forestillinger. Der vil således være forskel på formidlingen af en VM-kamp på DR1, af en Champions League-kamp på TV3+ og af en kamp fra den italienske Serie A på Kanal 8, da formidlingen målrettes den enkelte kanals målgruppe og dennes formodede grad af ekspertise m.m.. Vi ser altså, at de samme mediebegivenheder både kan konstituere homogene forestillingsverdener gennem de mekanisk producerede billeder og heterogene forestillingsverdener gennem de heterogene lokale diskussioner, der igen bestemmes af kulturelt specifikke forestillinger.

Appadurais henvisning til betydningen af Frankfurterskolens begreb mekanisk producerede billeder gælder dermed kun på udtrykssiden, selve det at billederne har en global rækkevidde. At resultatet

skulle være, at ”vores dages kultur får alt til at se ens ud”,⁹⁶ problematiseres derimod af Appadurai.

Etnoscapes set gennem fodbold

Begrebet *ethnoscape* dækker over forestillingen om menneskelige fællesskaber. I forbindelse med globaliseringens betydning for *ethnoscapes* spiller migration selvfølgelig en afgørende rolle. Netop det accelererende tiltag af migration af udøvere på tværs af nationale og kontinentale grænser er et grundparameter i min periodisering af fodboldens udvikling. Den globale hyperprofessionalismes multikulturelle spillersammensætning bliver på denne måde en forestillingsbaggrund for udviklingen i *ethnoscapes*. Den udenlandsprofessionelle fodboldspiller kan her siges at være det eksemplariske globale menneske, der konstituerer forestillinger om integration eller disintegration mellem divergerende etniske grupper.

Derudover kan fodboldspillere med migrationsbaggrund siges at spille en rolle i anden potens i den forhandling af nationalitetsbegrebet, der finder sted den globaliserede verden. Svensk-bosnisk-kroatiske Zlatan Ibrahimovics optræden i en nylig TV-reklame for Volvo med den suggestive titel *Made by Sweden* kan her udgøre et illustrativt eksempel. (Se bilag I.) I reklamen ses Ibrahimovic, der er notorisk kendt for ikke at synge med på den svenske nationalmelodi i forbindelse med landskampe, i en række ærkesvenske tableauer (i en hytte i ødemarken, på jagt i en birkeskov, ved et bål ved en sø, alt sammen dækket i sne), mens han reciterer nationalmelodien *Du gamla, du fria*. Reklamen består på den ene side af billedet af det ærkesvenske i produktet Volvo, tableauerne og nationalmelodien, hvis klimaks i reklamen er linjerne ”jag vill leva/jag vill dö/i Sverige” (i modsætning til den originale teksts ”jag vill leva/jag vill dö/i Norden”) og på den anden side billedet af det ærkeglobale i kraft af den multietniske svenske fodboldspiller, der til dagligt optræder for den franske klub Paris Saint-Germain sammen med spillere fra hele verden. De to billeder bliver i reklamen til ét, understreget af titelteksten *Made by Sweden*, der udgør reklamens næstsidste indstilling (kun efterfulgt af en indstilling med Volvologoet.) *Made by* giver associationer til international integration gennem handel, mens *Sweden* peger tilbage på nationen som fællesskab. Ved hjælp af disse kulturelt specifikke forestillinger formidlet gennem de mekanisk producerede billeder i reklamen sker der en lokal diskussion af forestillingen om de menneskelige fællesskaber i den globaliserede verden. Ibrahimovic bliver prismet, igennem hvilken globaliseringens menneskelige aspekt forestilles.

⁹⁶ Adorno og Horkheimer: ”Kulturindustri”, 179

Sociologen Frank J. Lechner beskriver i artiklen "Imagined Communities in the Global Game" fodbolden som en symbolsk arena for besvarelsen af *hvem-er-vi-spørgsmålet*, der har en central rolle i spørgsmålet om nationalitet og globalisering.⁹⁷ Svaret kan for fans og kommentatorer ifølge Lechner findes både gennem en nostalgisk tilbageskuen, hvor en distinkt tilgang til spillet indskrives i "an imaginative construction of an ongoing tradition", og gennem en accept af det rekonstruerede etnoscape i kraft af tiljubling af enkelte spilleres eller hele holds præstationer.⁹⁸ Reklamen med Ibrahimovic forener de to niveauer. På den ene side trækker den i udpræget grad på forestillingen om en tradition med den ærkesvenske kulisser og brugen af nationalmelodien, på den anden side peger det, at det er netop en heroiseret Ibrahimovic, der optræder, på en forhandling af traditionen. Reklamen kan altså kaldes en svensk indigenization af det *hvem-er-vi-spørgsmål*, der ofte omkranser etnoscares.

Opsummering

I analysen af fodboldens udvikling som modernitetsfænomens identificerede jeg en øget transnational integration mellem fodboldens udøvere som en grundlæggende bevægelse. Denne bevægelse er i ovenstående analyse blevet defineret til at omhandle det fysiske niveau af globalisering, connectivity. Udover dette fysiske niveau består globaliseringen også af et forstillet niveau, kaldet globality. De to niveauer er igennem Appadurais begrebsliggørelse af det imaginære som en kombination af globalt homogent udtryk, kulturelt specifikke forestillinger og heterogene lokale diskussioner blevet forbundet. Globaliseringen er altså både præget af homogenitet og heterogenitet. Denne dobbeltbevægelse er blevet undersøgt igennem eksemplerne transmissionen af en VM-finale og TV-reklamen *Made by Sweden*.

⁹⁷ Lechner, "Imagined Communities in the Global Game", 109.

⁹⁸ Ibid.

Delkonklusion: Verden i fodbolden

Resultatet af analysen af fodbolden som modernitetsfænomen har indtil nu været tvedelt. Dels har jeg etableret en selvstændig periodisering for fodbolden inddelt i tre hovedfaser inspireret af Mandels periodisering af kapitalismens overordnede udvikling og Jamesons periodisering af udviklingen i den kulturelle sfære i kapitalismens tidsalder. Konklusionen på analysen er, at fodbolden reflekterer andre modernitetsfænomener, især kommercialisering og globalisering. Dels har jeg diskuteret fænomenet globalisering, dets dialektiske betydning for fodboldens udvikling og fodboldens funktion som baggrund for forestillinger om globaliseringen. I denne diskussion ligger der en nuancering af konklusionen på analysen af fodbolden som modernitetsfænomen. Fodboldens refleksion af moderniteten tager sig således forskelligt ud afhængigt af kulturelt specifikke forestillinger og heterogene lokale diskussioner.

Den første del af hovedafsnittet har haft karakter af en strukturorienteret historisk undersøgelse. Jeg har analyseret fodbolden som et modernitetsfænomen *i sig selv*, der bundet i tid og sted fungerer som spejl for den omkringliggende udvikling. Dette er Nielsens ”store historie”. I spejlet som metafor, ligger der en antagelse om, at der findes én sammenhængende verden, der objektivt kan identificeres. Den anden del af hovedafsnittet har været en nuancering af dette syn. Her har jeg inddraget Appadurais scapesbegreb, og i stedet foreslået prismet som metafor. I denne teoris fokus på forestillingen som social praksis ligger der en følsomhed overfor de subjektive verdener, hvad man kunne kalde eksistensens niveau. Her udgøres den store historie af mange små historier. Fodboldens stilling på dette niveau er omdrejningspunktet for nedenstående hovedafsnit, ”Fodbolden i verden”.

Fodbolden i verden

Fodbold, modernisme og postmodernisme

Jeg har indtil nu i dette speciale fokuseret på den strukturelle verdens refleksion set gennem fodbolden. Jeg vil i dette hovedafsnit vende fokus om. Det vil fra nu af være på, hvilken fodbold, der er i eksistensens verden. Jeg har i det ovenstående argumenteret for, at fodbolden i høj grad er en afspejling af den kapitalistiske modernitet. I forlængelse af dette kan man anskue fodbolden som et konkret rum, hvor modernitetens abstrakte begreber møder det enkelte individ. Fodbolden bliver i denne forståelse en arena, hvor ”historiebøgernes historie” møder ”individets historie.” Modernitetens verden er i fodbolden, og fodbolden er i livsverdenen. Herunder følger en kort introduktion til undersøgelsesfeltet i specialets andet hovedafsnit, samt de centrale problemstillinger og teorier, der vil blive udfoldet i analysen af fodbolden i verden.

Udgangspunktet for analysen er fodbolden som diskursivt objekt i Hans-Jørgen Nielsens roman *Fodboldenglen* fra 1979, Jørgen Leths dokumentarfilm *Michael Laudrup – en fodboldspiller* fra 1993 og biografien over den svenske fodboldspiller Zlatan Ibrahimovic nedskrevet af David Lagercrantz, *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*, fra 2011. Analysen af de tre værker giver mulighed for at reflektere over fodboldens placering i tre forskelligt artikulerede eksistentielle verdener. Jeg mener, at en del af denne artikulation, har form af myter i en Roland Barthesk forstand. Her forstås myter som en proces, eller en *form*, som kulturelle frembringelser, fænomener og sociale praksisser diskursivt underlægges, hvor de tilskrives forskellige kontekstuelt konnoterede værdier og betydninger.⁹⁹

Barthes mytebegreb adskiller sig væsentligt fra det antropologiske mytebegreb, som det tager sig ud hos fx Claude Lévi-Strauss.¹⁰⁰ Hos Lévi-Strauss dækker mytebegrebet over et universelt system af kosmologiske fortællinger forankret i religion eller folkløse, mens *alle* udsagn store som små kan have mytisk form hos Barthes. Analysen af begge typer efterstræber dog det samme, nemlig at afdække en bagvedliggende mening, der strukturerer myterne. Hos Lévi-Strauss anses denne struktur for at være et universelt gældende ”original system”, mens Barthes har forkastet den universalistiske tankegang.¹⁰¹ I stedet ser han

⁹⁹ Barthes, *Mytologier*, 229.

¹⁰⁰ Lévi-Strauss, *Myth and Meaning*.

¹⁰¹ *Ibid*, 7.

ideologi i den Althusserske forstand, hvor begrebet dækker over ubevidste kulturbetingede forhold, som mytens strukturerende niveau.¹⁰² På denne måde forbindes det strukturelle niveau med det eksistentielle niveau i Barthes myteanalyse. I analysen vil det dog fremgå, at de antropologiske myter kan være med til at forme de ideologisk betingede myter. Hos Barthes finder man fx en sådan sammenkædning i hans analyse af Tour de France som epos.¹⁰³

Derudover giver analysen af de tre værkers syn på fodbolden et indblik i dette syns udvikling over de seneste 35-40 år. Her placerer værkerne sig i min optik i en brudflade mellem den traditionelle høj-kulturelle og populærkulturelle sfære. Opdelingen mellem høj- og populærkultur dækker over partikulære sociale og historiske fællesskabers æstetiske domme, og kan derfor være vanskelig at identificere.¹⁰⁴ Formålet med diskussionen er da heller ikke, at rangere de tre værker på en ”modernisme-postmodernisme skala”. Formålet er derimod, at påvise en grundlæggende forskel på fodboldens stilling inden for henholdsvis modernismen og postmodernismen.

Det ovenfor nævnte opdeling i høj- og populærkultur har ifølge Chris Barker et institutionelt grundlag i oplysningsprojektets positivistiske og universelle fornuftstanke.¹⁰⁵ Inden for modernismen anses høj- og populærkulturen således for at udgøre et epistemologisk baseret hierarki, hvor højkulturen er populærkulturen overlegen såvel æstetisk som moralsk.¹⁰⁶ Denne ”store fortælling” om en universel, rationel fornuft, der kan udtrykkes gennem videnskab og kunst, forkastes i postmodernismen, hvor begreber som viden og kunst i stedet tillægges en pluralistisk og ideologisk partikulær betydning.¹⁰⁷ Denne antiessentialisme har åbnet op over for, at fænomener, der tidligere var henvist til populærkulturens æstetisk og moralsk underlegne sfære, herunder fodbold, i postmodernismen tillægges en større grad af eksistentiel værdi. Denne udvikling udgør grundlaget for min undersøgelse af fodboldens kulturelle stilling i brudfladen mellem modernisme og postmodernisme.

Formålet med analysen kan altså specificeres til at være først en undersøgelse af de tre værkers epistemologiske udgangspunkt, og i forlængelse af dette gennem undersøgelsen af en række begreber, som de fremtræder i de tre værker, at klarlægge, hvordan fodbolden diskursivt optræder som eksistentielt rum. Men først en præsentation af de tre værkers indhold.

¹⁰² Hall, ”Two Paradigms”, 66 og Barthes, *Mytologier*, 241.

¹⁰³ Barthes, 138-147.

¹⁰⁴ For en kort gennemgang af modernismens og postmodernismens udvikling, se fx Berman, *All That is Solid*, 5-10.

¹⁰⁵ Barker, *Cultural Studies*, 140.

¹⁰⁶ *Ibid*, 41-48.

¹⁰⁷ *Ibid*, 147

Fodboldenglen, Michael Laudrup – en fodboldspiller og Jeg er Zlatan Ibrahimovic

Fodboldenglen er en dansk roman fra 1979 skrevet af Hans-Jørgen Nielsen. Romanens rammehistorie følger hovedpersonen Frands i tiden efter en skilsmisse fra konen Katrin og et selvmordsforsøg. I denne sammenhæng er det dog romanens anden hovedperson, barndomsvennen Frank, der er mest interessant. Han bliver professionel fodboldspiller i Belgien og Tyskland, og det er ham, der er titlens fodboldengel.

Romanens hovedhandlingsforløb, der kortlægges gennem en kalejdoskopisk brug af flash back, kan kort skitseres således: Frands og Frank møder hinanden i barndomsgården på Amager, de bliver uadskillelige venner og begynder at spille fodbold i Fremad Amager, hvor de bliver kendt under tilnavnet ”FF”. Som store teenagere går de forskellige veje, da Frands får kunstneriske, politiske og akademiske interesser og derfor stopper med at spille fodbold, mens Frank forfølger en karriere som professionel fodboldspiller. Igennem deres tyvere lever de to adskilte liv, Frands som politisk engageret på venstrefløjen og humaniorastuderende på universitetet, Frank som professionel fodboldspiller i Tyskland. Hen mod hovedhandlingsforløbets slutning genforenes de to, og de turer sammen Amagers værtshuse. De er på det tidspunkt begge i krise, Frands på grund af et haltende ægteskab og problemer med at færdiggøre et universitetsspeciale, Frank fordi fodboldkarrieren er blevet afsluttet af skader. Hovedhandlingsforløbet slutter tragisk, da Frank slår sin kone, sit barn og sig selv ihjel. Frands, hvis forhold til Frands kone er årsagen til tragedien, forsøger ligeledes at slå sig selv ihjel, men det mislykkes. Han bliver skilt fra konen. I rammefortællingen kommer Frands gradvist ovenpå igen.

Michael Laudrup – en fodboldspiller er en dokumentarfilm af Jørgen Leth fra 1993. Den følger den danske fodboldspiller Michael Laudrup i foråret 1993. Laudrup spiller for den spanske storklub FC Barcelona, der på dette tidspunkt er et af verdens bedste klubhold. Baggrunden for filmens handling er mesterskabsstriden mellem FC Barcelona og det rivaliserende hold Real Madrid. Denne duel finder sin dramatiske afslutning på sæsonens sidste spilledag, hvor Barcelona med en sejr overhaler Real Madrid. Det kapløb er dog ikke filmens væsentligste indhold. Det er derimod de lange, stiliserede optagelser af Laudrup i kamp- og træningssituationer, hvor kameraet følger ham og hans bevægelser indgående.

Filmens æstetiske stil er i det hele taget et opgør med den traditionelle audiovisuelle formidling af fodbold, som den kendes fra live-transmissioner, sportsudsendelser og dokumentarfilm. De tre nævnte typer formidling vægter traditionelt sammenhæng forstået som den

konkurrencebaserede føljetonsituation, som den enkelte kamp indgår i, og intensitet forstået som en accelererende brug af lyd og billede højt. Disse parametre er trængt i baggrunden i Leths portræt, hvor fokus i stedet er på en æstetisk præsentation af Laudrups sportslige præstation. Det kommer blandt andet til udtryk ved, at et særdeles væsentligt element fra øvrig formidling af fodbold, nemlig publikumslyden, i nogle meget afgørende situationer helt er skåret bort. I stedet ledsages billederne af Leths messende stemme, der nøgternt og minimalistisk beskriver det viste eller af strygermusik.

Jeg er Zlatan Ibrahimovic stammer fra 2011. Bogen befinder sig i et usædvanligt grænseland mellem biografi og selvbiografi, men også til dels mellem fiktion og fakta. Jeg vil i afsnittet nedenfor diskutere dette grænseland i forhold til postmodernismens kendetegn.

Selve bogen beskriver Ibrahimovics liv fra barndommen i den problemfyldte Malmøbydel Rosengård over modningstiden i klubberne Malmö FF og Ajax Amsterdam til succeserne i storklubberne Juventus, Inter, FC Barcelona og AC Milan. Bogen indledes med fortællingens største konflikt, opgøret med træneren i FC Barcelona Josep 'Pep' Guardiola. Allerede her slås bogens tilbagevendende tema an: Superindividualisten Ibrahimovic med eller imod verden. Sætningerne, "respekt får man ikke. Det er noget du tager", vender tilbage i løbet af bogen som et ledemotiv.¹⁰⁸

Det indledende kapitel forløber som følger: Ibrahimovic er netop startet hos de forsvarende Champions League-vindere FC Barcelona, hvilket er "en drengedrøm".¹⁰⁹ På banen har han succes, men uden for banen føler han sig hurtigt tyngt af den stemning, der hersker: "Det var lidt: Du skal ikke tro, du er noget".¹¹⁰ Dette jantelovssyn har Ibrahimovic kæmpet imod hele sit liv, men han vælger at indordne sig. Langsomt bliver Ibrahimovic fremmedgjort over for sig selv og omgivelserne og især træneren Guardiola. Hans venner kan ikke kende ham, og han overvejer sågar at stoppe med at spille fodbold. Efter en samtale, hvor han kritiserer Guardiola, holder denne helt op med at tale til ham, men her beslutter Ibrahimovic sig for at kæmpe. Han konfronterer Guardiola aggressivt og ankommer til kamp i en Ferrari, der tydeligt strider imod klubbens interne værdisæt. Kapitlet slutter med, at Ibrahimovic drevet af vrede tager en beslutning og genfinder sig selv: "Det var på tide at forsvare mig selv og blive mit gamle jeg igen. For glem ikke: Du kan tage fyren ud af ghettoen, men du kan aldrig tage ghettoen ud af fyren!"¹¹¹

¹⁰⁸ Lagercrantz og Ibrahimovic, *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*, 239.

¹⁰⁹ Ibid, 55.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid, 66.

Som det fremgår af redegørelsen befinder de tre værker sig inden for hver sin overordnede genre. Her er således tale om en roman, en dokumentarfilm og en biografi/selvbiografi. Denne genremæssige forskel har selvfølgelig betydning for, hvilke stilistiske greb og hvilke tegn i en semiotisk forstand de gør brug af, men i forhold til min analyse, der har et mere værdiafdækkende sigte, gør det ingen forskel. Her følger jeg en poststrukturalistisk tilgang, hvor antagelsen er, at en reklame kan sige lige så meget om forholdet mellem struktur og individ som et klassisk romanværk, og at den samme analysestrategi kan anvendes på mange genrer og kulturprodukter.¹¹² Jeg mener desuden, at det er givende for analysen at inddrage et bredere spekter af genrer. På denne måde bliver analysen mindre følsom over for stilistiske konventioner, der kunne eksistere inden for den enkelte genre i forhold til behandlingen af fodbold. Samtidig øges følsomheden over for gennemgående træk i den bredere diskurs.

Genre og fortællerposition

Efter i grove træk at have redegjort for de tre værkers handlingsforløb og overordnet genre påbegynder jeg diskussionen af den brudflade mellem modernisme og postmodernisme, som jeg mener de befinder sig i. Værkernes fortællerpositionen er her et godt sted at starte.

Fodboldenglen er fortalt af en akademisk reflektiv stemme i jeg'et Frands, der befinder sig både inden for og uden for fodboldverden. I romanens beskrivelser af barndommens fodbold, hvis referentielle virkelighed kan identificeres til at være den periode, jeg i specialets første del har defineret som national amatørisme, er Frands indenfor, han oplever det på egen krop. Men i beskrivelserne af Frands professionelle karriere, hvis referentielle virkelighed er den regionale professionalisme, er Frands' stemme på afstand af det beskrevne. *Fodboldenglen* har altså en involveret fortæller i beskrivelserne af fodbolden som national amatørisme, men en distanceret fortæller i beskrivelserne af fodbold som regional professionalisme. I *Michael Laudrup – en fodboldspiller* er fortælleren den ikke-introducerede Jørgen Leth, der står udenfor som betragter af en fodboldverden, der befinder sig i et grænseland mellem regional professionalisme og global hyperprofessionalisme. Men også aktører inden for denne verden får direkte stemme. Det gælder hovedpersonen Michael Laudrup og træneren for Barcelona Johan Cruyff samt forskellige aktører fra rummet, der omgiver spillet i form af journalister og fans. *Michael Laudrup – en fodboldspiller* har altså både distancerede og involverede fortællere i beskrivelserne af fodbold som regional professionalisme/global hyperprofessionalisme. I *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* befinder fortællerstemmen sig åbenlyst inden for

¹¹² Stormhøj, *Poststrukturalismer*, 13-27.

fodboldens verden. Den tilhører således en nøgleaktør i den globale hyperprofessionalisme i stjernespilleren Zlatan Ibrahimovic. Der er altså en bevægelse i fortællerstemmen set på tværs af de tre værker fra en distance til den professionelle fodbold (men en involvering i forhold til amatør-fodbolden) i *Fodboldenglen* over en lidt større grad af involvering i *Michael Laudrup – en fodboldspiller* til en dyb involvering i *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*. Sagt på en anden måde går bevægelsen mod en øget eksistentiel refleksion hos subjekter indenfor den professionelle fodboldverden. Men hvad betyder denne bevægelse i forhold til diskussionen af fodbolden inden for modernismen og postmodernismen?

For at svare på det spørgsmål må vi vende tilbage til Fredric Jamesons diagnosticering. En måde for Jameson at beskrive modernismens højkultur på er nemlig ved at opstille dikotomiske modsætninger. Her bliver højkulturen modsætningen til Adorno og Horkheimers kulturindustri, og i denne dikotomi er der ikke nogen tvivl om, hvilken side, der har definitionsmagten i den modernistiske diskurs:

It is high culture that is [...] authorized to pass judgement on reality, to say what real life is and what is, on the other hand, mere appearance; and it is by leaving out, by ignoring, by passing over in silence.¹¹³

Citatets første del kaster lys over modernismens diskursive magt, mens dets sidste del indeholder en nøgle til at forstå fodboldens transformerede stilling i den postmodernistiske diskurs. I modsætning til modernismens strategiske udeladelse finder man i postmodernismen en af-firmation af det folkelige og det populære som eksistentielle arenaer. Groft sagt anses populærkulturen inden for modernismen ikke for at kunne sige noget væsentligt om menneskelig eksistens, i postmodernismen gør den. Den voksende vilje til at lade subjekter inden for den professionelle fodbold have en eksistentielt reflekteret stemme, som man ser hen over de tre værker fra *Fodboldenglens* distance over *Michael Laudrup – en fodboldspillers* delvise involvering til *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*s totale involvering, kan ses som et udtryk for en sådan udvikling. Det betyder ikke, at jeg entydigt anser *Fodboldenglen* for at være modernistisk og *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* for at være postmodernistisk. Hvad der ligger i dette, vil jeg diskutere i det nedenstående afsnit.

Værkernes dobbeltkodning

I specialets indledning var jeg inde på, at jeg ser Jamesons anskuelse af forholdet mellem modernisme og postmodernisme som hovedsageligt et brud som problematisk. Jeg mener således, at alle tre værker i større eller mindre grad er *dobbeltkodede*. Begrebet dobbeltkodning blev først brugt inden for arkitekturteorien. Ifølge Charles Jencks, der tilskrives

¹¹³ Jameson, *Postmodernism*, 280.

begrebet, sker dobbeltkodningen, når en bygning taler på mindst to planer samtidig: Ét, der henvender sig til en ”concerned minority” af eksperter, hvad der også kunne kaldes en højkulturel kodning, og ét, der henvender sig til ”the public at large”, hvad man også kunne kalde en populærkulturel kodning.¹¹⁴ Ifølge Jencks er dobbeltkodning et konstituerende træk ved postmodernistisk arkitektur. Jeg mener, at begrebet er meningsfuldt også i analysen af postmodernistisk kultur uden for arkitekturen.¹¹⁵

Der kan således identificeres en dobbeltkodning i *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* særlige forhold mellem forfatter, fortæller og emne. Det særlige ligger i bogens brug af jeg-form, der etablerer Zlatan Ibrahimovic som fortæller kombineret med en eksplicit henvisning til David Lagercrantz som forfatter til teksten. Konventionelt befinder bogen sig altså inden for selvbiografigenren ved at have sammenfald mellem fortæller (Ibrahimovic) og emne (Ibrahimovic), men uden for selvbiografigenren ved ikke at have sammenfald mellem fortælleren (Ibrahimovic) og forfatteren (Lagercrantz). Jeg’et henviser på denne måde til to forskellige personer; Lagercrantz, der har formuleret ordene og Ibrahimovic, der har levet dem.

Der er ikke noget nyt i, at en (sports)biografi har en anonym forfatter som ghostwriter. Det nye er, at denne anonyme forfatter i tilfældet *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* netop ikke er anonym. Hans navn optræder derimod på bogens forside, og han spillede en ikke uvæsentlig rolle i bogens markedsføring. I den eksplicite fremhævelse af både Ibrahimovic og Lagercrantz som afsender ses den dobbelte kodning. *Emnet* Ibrahimovic og *forfatteren* Lagercrantz er i denne sammenhæng ligestillede, da de er ansvarlige for hver deres del af kodningen. Lagercrantz henvender sig til det litterære ekspertpublikum, og Ibrahimovic henvender sig til den brede (fodboldinteresserede) offentlighed.

Jeg mener, at man kan identificere en tilsvarende dobbeltkodning i *Fodboldenglen* og i *Michael Laudrup – en fodboldspiller*. Også her spiller kombinationen af ophav og emne en væsentlig rolle. Hans-Jørgen Nielsen og Jørgen Leth taler som ophav begge til en concerned minority. Denne del af kodningen sker både i de to værker, der æstetisk behersker og forhandler denne minoritets koder, og *rundt om* de to værker i kraft af hele Niensens og Leths personer eller *myter* i den forståelse af begrebet, som udrulles nedenfor. Den populærkulturelle eller folkelige kodning sker på samme måde som i *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*. Her spiller emnet fodbold samt ikke mindst den seriøsitet hvormed fodbolden bliver behandlet altså en nøglerolle. En seriøs behandling af

¹¹⁴ Jencks, *The Language of Post-Modern Architecture*, 6.

¹¹⁵ Se Barker, *Cultural Studies*, 154, for et andet eksempel på brug af begrebet uden for arkitekturen.

sport hører traditionelt folkelige diskurser i formiddagsblade og TV's sportsudsendelser til. Det tre værker kombinerer i varierende grad det populærkulturelle emne fodbold med højkulturelle virkemidler. Her går affirmationen af det populærkulturelle som eksistentiel arena igen.

Efter denne korte diskussion af den kontekst de tre værker indgår i, vil jeg nu præsentere Barthes mytebegreb mere indgående. Mytebegrebet kan i denne forbindelse ses som en indgangsvinklet til analysen af forholdet mellem kontekst og værk.

Fodboldens myter

Roland Barthes mytebegreb

I første del af specialet analyserede jeg fodboldens makrosociologiske udvikling på strukturelt niveau. Indtil videre har jeg i anden del af specialet diskuteret, hvordan fodbolden i de tre værker i varierende grad accepterer fodbolden som mikrosocialitet på eksistentielt niveau.

Det er nu på tide at etablere en teoretisk baseret metode til at sammenbringe det strukturelle og det eksistentielle niveau. Jeg anlægger her et poststrukturalistisk udgangspunkt, hvor den grundlæggende antagelse er, at der ikke findes nogen absolut sandhed om givne fænomener. Jeg anser sproget for at være en betydningsproducerende praksis, igennem hvilken fænomener lades med betydninger, der er afhængige af tid, sted, diskurs m.m.¹¹⁶ I forlængelse af dette udvides tekstbegrebet i den poststrukturalistiske tænkning til at omfatte alle kommunikative udsagn bevidste som ubevidste, herunder billeder, lyde, ritualer, bevægelser m.m.

I dette ujævne analyselandskab kan det synes svært at tale om fænomenerne. Jeg har i det ovenstående allerede kredset om, hvad man kunne kalde et mytisk spor. I Jamesons beskrivelse af ”senkapitalismens kulturelle logik” og i Adorno og Horkheimers begreber kulturindustri og instrumental fornuft finder man således et teoretisk grundlag, der bygger på antagelsen om en skjult, bagvedliggende ideologi, der dominerer kulturen. Hos dem har ideologien et materialistisk udgangspunkt. Appadurai benytter sig ligeledes af, hvad man kunne kalde en myteafdækkende strategi, hvor formålet er at undersøge de bagvedliggende strukturer, der skaber forestillinger – i dette tilfælde om globaliseringen. Hos ham tillægges det antimaterialistiske i form af det imaginære en mere fremtrædende rolle.

Hos Roland Barthes finder man en mere klart formuleret parallel metode til denne tilgang i studiet af kultur. Jeg vil nedenfor præsentere Barthes blik på *myten i dag*.¹¹⁷ Disse hverdagens myter er de kulturelt betingede forestillinger, der i Barthes optik ligger indlejret i alle tekster.

Jeg vil yderligere præsentere medieforskeren Garry Whannels analyse af udviklingen af sportsudøveres stilling som mediestjerner og helte i bogen *Media Sports Stars*.¹¹⁸ I sin undersøgelse indskriver Whan-

¹¹⁶ Denne opfattelse af poststrukturalismen kan bl.a. findes i Stormhøj, *Poststrukturalismer*, 15-19.

¹¹⁷ Barthes, *Mytologier*, 227-287.

¹¹⁸ Whannel, *Media Sport Stars*.

nel sig eksplicit i en barthesk tradition, hvor et af kulturforskningens mål er ”to notice the unnoticed, and to interrogate the taken-for-granted”.¹¹⁹ Whannels analyse påviser, at der diskursivt etableres forskellige arketyper i de medietekster, der omgiver spillet. Inspireret af dette vil jeg sammenkæde den arketyperiske fremstilling af henholdsvis Frank, Michael Laudrup og Zlatan Ibrahimovic med de myter, jeg mener at kunne identificere i de tre værker.

Med dette udgangspunkt for øje, er formålet med det følgende altså ikke at identificere fodboldens eksistentielle betydning som sådan, men at identificere fodboldens eksistentielle betydning i de tre værker set i forhold til de etablerede begreber.

Det sproglige system og det mytiske system

Barthes myteanalyserende metode er en måde at undersøge strukturerens møde med individet på – mødet mellem makro- og mikrosocialiteten. ”Den studerer ideer der har taget form”,¹²⁰ siger Barthes selv om metoden, hvilket betyder, at disse ideer er blevet næsten usynlige. Metoden har sit eksplicite udgangspunkt i Ferdinand de Saussures semiotik.¹²¹ Saussure mente, at alle udsagn eller *tegn* i det sproglige system (*langue*¹²²) består af to elementer: *signifiant* og *signifié*, på dansk *betegner* og *betegnet*. Betegner er den akustiske udtryksside, mens betegnet, der kan kaldes et mentalt billede, udgør indholdssiden. *Tegnet* er kombinationen af de to.¹²³ Man kan altså sige, at tegnet opstår, når betegner iklæder sig betydningen, der er ophobet i betegnet. Grundtanken er: Tingene er ikke helt, hvad de tager sig ud for at være.

Saussures semiotiske metode til analyse af det sproglige system holder sig på et denotativt niveau. Barthes mente, at man kunne foretage en tilsvarende analyse på det konnotative niveau.¹²⁴ Dette konnotative niveau er det mytiske system. I det mytiske system udgøres tegnets totalitet, også kaldet *betydningsmekanismen* eller ganske enkelt *myten*, ligesom i det sproglige system af to elementer: en udtryksside og en

¹¹⁹ Whannel, 11.

¹²⁰ Barthes, *Mytologier*, 233.

¹²¹ *Ibid*, 229- 231.

¹²² Saussure skelner mellem den regelsatte og konventionelle sprogform *langue*, og den almindelige, hverdagslige sprogbrug *parole*. Se fx Meiner, ”Fragmenter af en videnskabelig diskurs”, 123, og Barker, *Cultural Studies*, 66-67.

¹²³ Toftgaard, ”Fragmenter af en videnskabelig diskurs”, 123.

¹²⁴ Det denotative og konnotative niveau er ikke en eksplicit del af metoden, der fremstilles i *Mytologier*, om end de to niveauer optræder operationelt. Senere ekspliciterede Barthes det denotative og konnotative i den semiologiske metode i *Elements of Semiology*. Se også Mads Storgaard Jensens forord til 1996-udgaven af *Mytologier* for en lignende opfattelse af Barthes tavse operationalisering af det denotative og det konnotative.

indholdsside.¹²⁵ Disse benævnes i det mytiske system *udtryk* og *begrebsindhold*.

Udtryk, begrebsindhold og betydningsmekanisme

Udtrykket er det konnotative mytologiske systems startterm og det samme som tegnet, det denotative sproglige systems slutterm. Mytens startterm kan bestå af meget andet end sprog, fx fotografier, malerier, signaler, riter, genstande m.m; i det hele taget alt, hvad der kan være genstand for omtale.¹²⁶ I Barthes forståelse er udtrykket som udgangspunkt komplet. Det vil sige, at den er denotationens *totalitet*. Et eksempel: Et billede af Maradonas scoring med hånden mod England ved VM i 1986. (Se bilag II.) På billedet ses Maradona svævende, mens han berører bolden med hånden. Den engelske målmand Peter Shilton forsøger at nå bolden, en argentinsk spiller kigger på i mellemgrunden, og man ser publikum helt i baggrunden. Denotationens totalitet er her alt, hvad der fysisk er at finde på billedet, *men ikke mere end det*. Det er en fuld, men lukket virkelighed. Denne umytiske side af udtrykket kalder Barthes *mening*.¹²⁷ Det, der sker, når udtrykket indtræder i det mytiske system, er, at meningen bliver til *form*. Ved overgangen til *form* tømmes udtrykket for mening:

I det øjeblik meningen bliver til form, skubber det sine accidentale egenskaber bagud. Den bliver tom, fattig, historien fordamper, der bliver ikke andet end bogstaven [sic] tilbage, en unormal rykken baglæns fra meningen til formen, fra det lingvistiske tegn til det mytiske udtryksplan.¹²⁸

Ved at skubbe de accidentale eller tilfældige egenskaber i baggrunden bliver udtrykket gjort klar til at blive fyldt af mytens meningsfuldhed. Meningen eksisterer dog stadig i udtrykket og bliver til ”en lettilgængelig reserve af historie, til en rigdom som det er muligt at mobilisere eller fjerne i en slags hurtig vekselvirkning”. Myten leger ifølge Barthes skjul mellem mening og form, mellem fuldt tegn og tomt tegn som udtryk.¹²⁹

Begrebsindholdet er de meningsskabende associationer eller konnotationer, som udtrykkets denotation giver. Eksemplet konnoterer fx VM 1986, Maradonas position som en af verdens bedste fodboldspillere, hans andet mål i kampen, hvor han dribler næsten en halv bane, inden han scorer, Argentinas sejr i kampen og ved hele VM, men også snyd, Maradonas skandaler, Falklandskrigen mellem netop Argentina og England osv. Begrebsindholdet er altså til dels en uendelig verden, og

¹²⁵ Barthes, *Mytologier*, 244.

¹²⁶ Ibid, 236.

¹²⁷ Ibid, 239.

¹²⁸ Ibid, 239-240.

¹²⁹ Ibid, 240.

derfor må det begrænse sig selv. Barthes sammenligner begrebsindholdet med en tågebanke og kalder det ”en mere eller mindre vag kondensering af viden”.¹³⁰ Det er klart, at denne tågebanke består af flere lag, og det er ligeså klart, at den tager sig forskelligt ud på tværs af kulturelle og sociologiske grupper og fra individ til individ. At tågebanken består af flere lag betyder i min forståelse, at konnotationerne kan inddeles i forskellige kategorier: Personlige, kulturelle, ideologiske osv. Tågebanken består altså af både *små* og *store* historier. Man kan dermed i forlængelse af dette speciales gennemgående analytiske sigte sige, at det er i begrebsindholdet, at det strukturelle og det eksistentielle plan mødes. Tågebanken som metafor kan sammenlignes med prismet som metafor. Begge har samme kendetegn, i og med at de viser en genkendelig, men alligevel anderledes virkelighed. Fokus i prismemetaforen er på det, der bliver oplyst, mens tågebankemetaforen lægger op til et fokus på det, der skjules.

Endelig finder vi mytens tegn, *betydningsmekanismen*. Betydningsmekanismen er kombinationen af udtrykssidens denotationer og indholdssidens konnotationer. Betydningsmekanismen er det, der står frem, når udtrykkets tilfældighed (billedet af Maradona) har iklædt sig begrebsindholdets betydninger (stor spiller, VM, snyd, krig, sejr, nederlag osv.) I endnu højere grad end på det denotative niveau er grundtanken, at tingene ikke er hvad de tager sig ud for at være. Billedet af Maradona er ikke blot en denotation, det er i ligeså høj grad alle de konnotationer, der opstår rundt om billedet. Det er *myten* Argentina-England, det er *myten* VM 1986 og det er *myten* Maradona.

Barthes begreber kan synes noget stive at operationalisere konkret, og han er selv ganske inkonsekvent i sin brug af dem. Det, Barthes metode tilbyder mere end noget andet, er efter min mening et blik på kulturens fænomener. Et blik, der, som Whannel konstaterer, fordrer, at man bemærker det ubemærkede, og at man undersøger det, der tages for givet.¹³¹ Barthes metode er altså i sidste ende at forbinde den store historie med den lille.

Mytens tre nøglekarakteristika

Ifølge Barthes har myten tre nøglekarakteristika. Det første har jeg kort berørt ovenfor, nemlig at myten kan omfatte alt, hvad der kan være genstand for omtale. Barthes kalder dette, at myten er *tale*.¹³² Han beskriver det således:

¹³⁰ Barthes, *Mytologier*, 245.

¹³¹ Whannel, *Media Sport Stars*, 11.

¹³² Barthes, *Mytologier*, 229-231.

Hvad der fra første færd bør understreges kraftigt er at myten er et kommunikationssystem, den er et budskab. Deraf følger at myten ikke er at opfatte som et objekt, et begreb eller en idé; den er en betydningsmodus, den er en form.¹³³

I eksemplet er det altså ikke objektet (billedet af Maradona), der er myten, ej heller personen Maradona, men omtalen af objektet, personen eller idéen. Derfor kalder Barthes også det mytiske system et *meta-sprog*.¹³⁴

Dette, at myten er tale, betyder dog ikke, at den ikke kan henføre til et objekt, at den ikke kan omfatte et begreb eller at den ikke kan optræde som idé; det er blot ikke det definerende ved myten ud fra et analytisk synspunkt. Det skyldes, at sådanne objekter, begreber og idéer netop er underlagt myten gennem talen, og at de derfor ændrer fremtoning og betydning alt afhængigt af begrebsindholdet fra myte til myte. Objekterne, begreberne og idéerne er mytens indhold, samspillet mellem begrebsindhold og udtryk er mytens erkendelsesform. Formens formation af indholdet bliver til mytens tegn, betydningsmekanismen.

Det bringer mig videre til det andet nøglekarakteristik, nemlig at myten har en vag baggrund. Barthes beskriver det således:

Når det kommer til stykket, er den viden som rummes i det mytiske begrebsindhold en uklar viden der bygger på vage associationer uden skarpe konturer.¹³⁵

I dette ligger der, at begrebsindholdet er mytens væsentligste, men også sværest identificerbare del. Begrebsindholdets tågebanke gemmer på mytens egentlige indhold.

Det leder videre til mytens tredje grundkarakteristik, nemlig at den er *tilpasset*. At myten er tilpasset, er Barthes udtryk for, at forholdet mellem udtrykket og begrebsindholdet er kulturelt og diskursivt betinget.¹³⁶ I alle kulturer og kulturelle diskurser kan man kognitivt registrere billedet af Maradona, men kun hos nogen vil konnotationen VM, verdens bedste, England-Argentina, Falklandskrigen osv. opstå. Hos andre vil det måske blot være et billede af to mænd, der hopper efter en bold, og konnotationerne vil være af en helt anden karakter. På samme måde vil arbejdersport betyde en ting i England i 1970'erne, mens det betyder noget andet i Danmark i dag. Barthes beskriver det således:

¹³³ Barthes, *Mytologier*, 229.

¹³⁴ Ibid, 237.

¹³⁵ Ibid, 242.

¹³⁶ Ibid.

Der [er] ikke noget fast over de mytiske begrebsindhold: de kan dannes, ændre sig, opløses og forsvinde komplet. Og det er netop fordi de er historiske at historien så let kan tilintetgøre dem.¹³⁷

Det tredje karakteristika kan dermed præciseres til, at myten er tilpasset tid og rum.

Dermed kommer de tre nøglekarakteristika til at lyde: 1) Myten kan omfatte alt, der kan gøres til genstand for omtale. 2) Myten har en vag baggrund. 3) Myten er tilpasset tid og rum.

Mytens funktion

Det er i tolkningen af mytens funktion, at Barthes kulturkritiske udgangspunkt træder tydeligst frem. Han mener, at mytens vigtigste (og mest skadelige) funktion er, at den naturaliserer borgerskabets politiske og økonomiske interesser.¹³⁸ Sagt på en anden måde: Myten omformer de historiske tilfældigheder til natur og umuliggør derfor forestillingen om et alternativ. I denne kulturkritiske optik vil alle den professionelle sports myter i sidste ende have til formål at skjule de økonomiske determinismer, der ligger bag. Myten om nødvendigheden af den enkelte kamp, konkurrence, sportsgren, endda myten om sport som en del af den menneskelige natur er i sidste ende blot en naturalisering af den historiske tilfældighed, at den professionelle sport basalt set er det kapitalistiske markedes marketingsarena. Jeg bringer ikke dette på banen her, fordi jeg nødvendigvis deler Barthes kulturkritiske syn, eller fordi jeg vil analysere fodbold som borgerskabets redskab. Jeg nævner det for at tydeliggøre, inden for hvilket rum analysen af myten befinder sig.

Ifølge Barthes er der tre mulige former for tydning af myten.¹³⁹ Den første er en bogstavelig tydning, hvor betydningsmekanismen accepteres som identisk med udtrykket, og begrebsindholdet overses. Billedet af Maradona er lig med Maradonas natur. Det er selvsagt ikke en fyldestgørende tydning ifølge Barthes. Den anden form for tydning er den afmystificerende tydning, hvor fokus er på netop begrebsindholdet og den forvanskning, som myten påfører udtrykket analyseres. Her identificeres de tegn og den intertekstualitet, der tilsammen skaber bestemte konnotationer til denotationen, her billedet af Maradona. Den tredje form for tydning har ligeledes fokus på begrebsindholdet, men forsøger at anlægge et bredere perspektiv, således at myten kommer til at indgå i et ideologisk hele. Her analyseres de strukturer og magtforhold, der lader myten med værdi, og som bestemmer talepositioner. Hvorfor konnoteres billedet med både snyd og succes? Hvad

¹³⁷ Barthes, *Mytologier*, 243.

¹³⁸ Barthes, 254. Se også Meiner, "Roland Barthes' kalejdoskopske værk", 10.

¹³⁹ Barthes, *Mytologier*, 252-256.

siger det om fodboldens stilling? Hvem definerer billedets betydning? Man kan lidt forenklet sige, at den anden tydningsform har et semiotisk fokus på teksten og omkringliggende tekster, mens den tredje tydningsform har et ideologisk fokus på historie og samfund.

I praksis er det svært at forestille sig en mytisk analyse, hvor de to sidstnævnte former for tydning ikke begge benyttes. I stedet synes det mere meningsfuldt at betragte de to former som forskellige indstillinger på en tekst ikke ulig kameraets zoomfunktion, hvor en vis vekslen er ønskværdig. Jeg vil i den følgende analyse således både have et analytisk fokus specifikt på de tre værker og et bredere historisk og samfundsmæssigt perspektiv, hvor jeg vil indsætte værkerne i den moderne kontekst, som jeg har beskrevet i specialets første del.

Sportens mytiske verdener og figurer

Mediekulturforskeren Garry Whannel undersøger i bogen *Media Sport Stars*¹⁴⁰ fænomenet *sportsstjernen* og dets kulturelle betydninger. Whannels analyse behandler den medierede diskurs, der omgiver professionelle sportsudøvere i et globaliseringsperspektiv. Centralt i analysen står begrebet *the media sport industry*, også kaldet *sportsbiz*.¹⁴¹ Begrebet dækker over den accelererende kommerialisering, som sporten har undergået de seneste godt 60 år. Hvis vi sammenkæder Whannels analyse med Jamesons analyse af kapitalismens ekspansion ind i tidligere autonome sfærer, er det nærliggende at betragte *sportsbiz* som en konkret manifestation af senkapitalismens kulturelle logik inden for sport. Whannel ser især den store globale medieinteresse, sporten er underlagt, som hovedårsagen til denne kommerialisering. Sporten udgør således gennem sin massive medieeksponering en attraktiv arena for kommerciel marketing. Men det er ikke hele forklaringen på sportens store kommerialisering. For sporten har også selv vist sig velvillig over for markedets kommerialisering.¹⁴² Uden TV-selskabernes og de multinationale firmaers involvering ville den professionelle sport se meget anderledes ud. Man kan tilføje, at der her ligger en forskel i forhold til andre kulturelle sfærer, især de traditionelt højkulturelle, hvor markedets direkte og indirekte tilstedeværelse har mødt lang større modstand. Man kan altså identificere en modstrid imellem den værdi som autonomi tillægges inden for den professionelle fodbold og modernismens højkultur. Denne modstrid kommer til udtryk på forskellig vis i de tre værker, hvilket jeg vil uddybe i den nedenstående analyse.

Whannel anlægger i sin undersøgelse en vinkel, hvor det antages at postmoderniteten er en reel og distinkt periode, hvor "the concept of

¹⁴⁰ Whannel, *Media Sport Stars*.

¹⁴¹ Ibid, 33-35

¹⁴² Ibid, 37-38.

cultural value itself is lost". I dette kulturelt skizofrene landskab er de traditionelle værdi- og identitetsskabende rum forsvundet eller muteret igennem et "collapse of authority". Blandt de vigtigste autoritetsfigurer, der er "faldet i afgrunden", hører præsten, læreren og faderen. Whannel mener, at en verden, hvor religionen er i tilbagegang, hvor en undervisers autoritet ikke længere er naturgiven, og hvor den patriarkalske kernefamilie er slået itu, kalder på nye "symbolic figures that can embody moral principles".¹⁴³ I dette rum finder man sportsstjernen. Ifølge Whannel appellerer sportens verden i særlig grad til en konservativ moral på grund af sin tilsyneladende "ethical structure of fair play, its roots in Corinthian idealism and its separateness from the contentions of the political sphere".¹⁴⁴ Den konservative diskurs' iscenesættelse af sportens verden som et apolitisk rum præget af fair play og amatørismeideal er én myte om sport. I denne myte er sportens verden et sted, der opretholder og styrker sociale strukturer på en positiv måde. Forholdet mellem den konservative myte og sportens verden er dog langt fra gnidningsløst. Der er nemlig ifølge Whannel et misforhold mellem det konservative ideal og såvel sportens faktiske virkelighed, hvor snyd, korruption og egoisme trives (jf. Maradonas scoring med hånden) som sportens medieskabte billede, hvor disse negative nyheder oftest fremhæves (jf. den massive cirkulation, billedet af Maradona har været udsat for).¹⁴⁵ Man kan altså kalde sportens verden for en symbolsk verden, hvor udøvernes handlinger mytologiseres i forhold til et eksisterende moralske kodeks.

Jeg mener, at andre myter end den klassisk konservative ofte vil være mere dominerende i de diskurser, der omgiver sporten. I *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* finder man, hvad man kunne kalde en individualistisk myte, hvor dikotomien individets udfoldelse over for fællesskabets undertrykkelse spiller en væsentlig rolle. Her bliver sportens verden et middel til at bevæge sig på tværs af sociale strukturer. I *Michael Laudrup – en fodboldspiller* har myten en æstetisk karakter, hvor dikotomien æstetik over for resultat er dominerende. I denne verden spiller sociale strukturer ikke nogen rolle. I *Fodboldenglen* finder man en ideologikritisk myte, hvor dikotomien autonom udfoldelse gennem leg over for undertrykkende kommerialisering af legen optræder. I denne verden er kommerialiseringen af fodbolden med til at forstærke de eksisterende sociale strukturer på en negativ måde ved at gøre den autonome leg til kulturindustri.

Jeg vil i det nedenstående udbygge denne analyse af de mytiske verdener og figurer, der optræder i de tre værker. Jeg vil først behandle

¹⁴³ Whannel, *Media Sport Stars*, 5.

¹⁴⁴ Whannel, 7.

¹⁴⁵ Ibid.

de tre værker hver for sig i analysen af deres individuelle myter, inden jeg vil sammenligne deres strategier i forhold til at sammenkæde de små eksistentielle historier med den store strukturelle historie.

Fodboldenglen: Faldne fodboldengle

Jeg har tidligere redegjort for, hvordan Barthes mytebegreb ikke er identisk med den dagligdags brug af begrebet. De religiøse og folkløriske myter kan dog godt indgå i de bartheske myters begrebsindhold som eksplicit eller formmæssig konnotation. Et udtryk kan altså konnotere en sådan kosmologisk myte og derigennem være med til at forme betydningsmekanismens tegn.

Hos Nielsen kan figuren Frank således ses som en tragisk figur. Først stiger han mod toppen som en helt, siden falder han med fatale følger. Jørgen Gleerup foreslår således i artiklen ”FF: Åbenbaringens ophavsmænd” Ikaros som en mytisk konnotation i *Fodboldenglen*.¹⁴⁶ Hans-Jørgen Nielsen foreslår i ”Til fiktionens forsvar” også selv denne konnotation, der skabes gennem romanens brug af gentagne labyrint-metaforer, som spejles af romanens stilistiske opbygning.¹⁴⁷

Ikaros er i den græske myte et barn.¹⁴⁸ Han leger med de fjer og det voks, som hans far, Daedalus, er i gang med at gøre til vinger, for at de kan undslippe labyrinten på Kreta. Da vingerne er færdige, forstår Ikaros ikke faren ved de færdige vinger og flyver i sit legende overmod for tæt på solen. Voksen smelter, fjerene forsvinder, og Ikaros styrter i havet. Myten kan altså symbolisere dikotomien ufarlig leg over for destruktiv alvor. Fodbold er dybest set en leg, og i *Fodboldenglen* er den også ufarlig netop som leg. Det ses i de nedenstående eksempler på beskrivelser af barndommens fodbold. Da Frank bliver professionel i udlandet, og han i overført betydning udstyres med rigtige vinger, bliver legen til alvor og dermed potentielt destruktiv. I denne tolkning er myten om fodbolden toledet. Som national amatørisme i barndommen er fodbolden ufarlig leg, mens den som regional professionalisme er destruktiv alvor. I den første fase er fodbolden udpræget autonom, mens den i den anden får en form, der hører ind under kulturindustrien.

En lignende tematisk behandling af barn/voksen finder man i kristendommens syndefaldsmyte. Denne konnotation skabes af romanens titel *Fodboldenglen*. I titlens paradigmiske brug af endelsen *-englen*, kommer den kristne mytologi til at indgå i begrebsindhold. I dette mytiske rum spejler de to figurer Frank og Frands hinanden, og deres

¹⁴⁶ Gleerup: ”FF: Åbenbaringens ophavsmænd”, 41,44 og 46.

¹⁴⁷ Nielsen: ”Til fiktionens forsvar”, 143.

¹⁴⁸ Se Due, *Ovids forvandlinger*, 244-247.

eksistentielle udvikling set gennem fodbolden bliver parallelle. De bliver to faldne fodboldengle.

I sammenkædningen af ordene *fodbold* og *englen* skabes konnotationer til guddommelighed, harmoni og renhed, men også til modsætningerne kaos, det profane og syndefald. I fodbolden findes den absolutte renhed og samhørighed, som da Frands og Frank sammen scorer det afgørende mål i kampen om det københavnske juniormesterskab. Her transcenderer spillet sprog såvel som bevidsthed:

Han stiller sig bare, hvor han stiller sig, jeg spiller ham bare, som han skal spilles, når han har stillet sig, hvor han pludselig har stillet sig, tanken når ikke engang at blive nogen af os så bevidst, at den på forhånd står ganske klar for os. Det er en fælles viden, i kroppens og øjnenes opfattelse, færdig til at blive til virkelighed, og det er før der kan tales om et sprog og et jeg, umiddelbart ganske anonymt, umuligt at sige: ”Jeg” er aldrig kommet et andet menneske nærmere, måske kun en enkelt gang Katrin.¹⁴⁹

Den sidste sætning åbner med henvisningen til jeg’et Frands’ (tidligere) seksuelle partner Katrin desuden op for årsagen til det senere syndefald: seksualiteten.

Mens jeg sidder dér og småkæler med pigen, er der, uheldigvis, en af de andres forsvarer, der får drønet bolden op ad banen, dér slår den i jorden ud for mig og hopper ud. Først da opdager jeg den, men da jeg styrter ind på banen, har dommeren set situationen for længst, han kommer rendende og viser mig ud, for ”utilbørlig optræden”.¹⁵⁰

Frands’ seksuelle opvågnen får ham i bogstavelig og symbolsk forstand udvist fra banen og fra uskylden.

Man kan finde en parallel historie for romanens anden mandlige hovedperson, Frank, om end hans rene øjeblik såvel som syndefald kommer noget senere i livet. Det rene øjeblik er den begivenhed, der er indfanget på billedet, som danner baggrunden for bogens titel. Her sammenlignes Frank med en engel: ”Hvidklædt kan han godt ligne en engel, som han hænger dér, alene højt i luften, tilskuerne i en udvisket mælket dis bag ham”.¹⁵¹ Udviskningen af tilskuerne kan ses som en symbolsk udviskning af strukturerne i den regionale professionalisme. Straks efter kædes dette mål lavet af den voksne, professionelle Frank sammen med mindet om fodbold som uskyldig leg hos jeg’et:

Sådan passerer det igennem mine øjne, men får først virkelig fylde ved alle de fornemmelser, det udløser i kroppen: Spor af bevægelsesmønstre, jeg uvilkårligt sidder her og rokker frem i stolen. Og den rokkende

¹⁴⁹ Nielsen, *Fodboldenglen*, 29.

¹⁵⁰ *Ibid*, 111.

¹⁵¹ *Ibid*, 25.

kropserindring trækker sindsbevægelsen med sig, lugte, syn, lyde, mættet med erindringer, tidlige forårsaftener år tilbage.¹⁵²

Her opløser myten om fodbolden som autonom leg myten om fodbolden som destruktiv alvor. Den professionelle fodboldspiller bliver en engel. Kort efter overtager den destruktive alvor igen:

Efter det spiller han med en autoritet, som har han altid været Europas bedste forward, laver et mål til, langt fra så rent som det første, bare et sidste skub indover målstregen. Samme sommer bliver han solgt til en af de vesttyske storklubber.¹⁵³

I den sidste sætning træder den professionelle, upersonlige fodbold frem (*en af* de vesttyske *storklubber*). Her er syndefaldet forårsaget af kommercialiseringen. Overgangen understreges af de æstetiske aspekter af de to mål. Det første, der kædes sammen med den autonome leg, er smukt, Frank kan "godt ligne en engel", mens det andet, der kædes sammen med salget til storklubben og fodbolden som kulturindustri, er uskont i sin instrumentale fornuft, "langt fra så rent som det første, bare et sidste skub indover målstregen".

Man kan finde en sproglig manifestation af dette forsinkede uskyldstab hos Frank i romanens brug af navne. Efter at have præsenteret de to hovedpersoners rigtige navne etablerer Nielsen de to kaldenavne Franke og Frandse: "Selvfølgelig hedder vi kun Frank og Frands, men det bliver aldrig til andet end Franke og Frandse".¹⁵⁴ E'tet i endelsen bliver en markør på barndom og ungdom. Fortælleren Frands vedbliver at kalde Frank for Franke gennem hele fortællingen og opretholder på denne måde Franks placering i barndommens og ungdommens sfære. Hermed tydeliggøres dikotomien autonom udfoldelse gennem leg over for undertrykkende kommercialisering af legen. Det legende "barn" Franke (ikke Frank) bliver placeret i den instrumentalt fornuftige kulturindustri udtrykt gennem den kommercialiserede regionale professionalisme, på samme måde som barnet Ikaros bliver flyttet fra legen på jorden til alvoren i himlen. Resultatet er i begge tilfælde tragisk.

Fodboldenglen præsenterer som sagt to fundamentalt forskelligt ladede myter om fodbold. Der er på den ene side myten om fodbolden som (barndommens) leg, der er en ren og ufarlig verden, hvor individets autonome udfoldelse er mulig. Og der er på den anden side myten om fodbolden som alvor i en undertrykkende og destruktiv kommerciel verden. Disse dikotomiske myter kan ses udtrykt i henholdsvis

¹⁵² Nielsen, *Fodboldenglen*, 26.

¹⁵³ Ibid, 31.

¹⁵⁴ Ibid, 34.

bogens forsidebillede og bagsidebillede. På forsiden ses Franks fodboldengelmål (i virkeligheden et pressefoto af den danske spiller Henning Jensen med en engleagtig figur lagt over krop og hoved), på bagsiden ses en fodboldspiller liggende på alle fire med ansigtet i græsset. Fodbold som individets magtfri udfoldelse og fodbold som strukturerens undertrykkelse af individet. Fodbolden som eksistentiel arena muliggør begge sider af denne dikotomi, men ikke på samme tid. Da englen Frank træder ind i den destruktive, kommercielle fodbold, bliver han nedbrudt fysisk og psykisk. Denne betydningsmekanisme er i romanen udtrykt i Frank, der slår sin kone, sit barn og sig selv ihjel.

Jeg er Zlatan Ibrahimovic: "Det var et eventyr, og jeg var Zlatan Ibrahimovic"

Whannel betegner sportsbiografien som "part of the domain of the mythic, in the Barthesian sense of the word."¹⁵⁵ Hvad "Barthesian sense" præcis dækker over, fremgår ikke af undersøgelsen, men i Whannels analytiske tilgang synes de tidligere nævnte kendetegn – at myten er en sproglig form, at myten har en vag baggrund og at myten er tilpasset tid og rum – at være udgangspunktet. Han anser altså sportsbiografien for at være en mytisk baseret genre, der deler narrative elementer med eventyret. Jeg vil nedenfor diskutere *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* på denne baggrund. Men først et kig på, hvilke betydningsmekanismer der danner myten om Zlatan Ibrahimovic i biografien. Her er titlen igen et godt sted at starte.

I titlens banale konstatering *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* ligger der en dobbelt understregning af temaet for bogen: Jeg'et, Zlatan Ibrahimovic, individualisten. Historien om Ibrahimovic er selvfølgelig historien om en klasserejse. Han bryder ud af de sociale strukturer ved at bevæge sig fra det sociale boligbyggeri til samfundets top, fra Rosengård til strandvejsvillaen. Men det er først og fremmest historien om individets udfoldelse på trods af fællesskabets snærende bånd. Som det lyder i bogens dedikation:

Jeg vil [...] sende alle børn derude en tanke, alle børn, der føler sig lidt specielle og anderledes, der ikke rigtig passer ind, og som får opmærksomhed af de forkerte grunde.

Det er o.k. ikke at være som alle andre.

Bliv ved med at tro på jer selv, det løste sig for mig trods alt.¹⁵⁶

Redskabet til at bryde ud er for Ibrahimovic viljen. Dels viljen til at tro på sig selv og dels viljen til at arbejde hårdt. Betydningen af talent som en uforklarlig, naturlig evne nedtones derimod: "Jeg var [ikke] det

¹⁵⁵ Whannel, *Media Sport Stars*, 52.

¹⁵⁶ Lagercrantz og Ibrahimovic, *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*.

største håb”¹⁵⁷, lyder beskrivelsen. Det mytiske begrebsindhold Ibrahimovics individualisme konnoterer kan ses som en variation af den arbejdsomme protestantisk etik i en Webersk forstand.¹⁵⁸ I Ibrahimovicmyten er individualismen og det arbejdsomme to sider af den samme sag: ”Jeg var disciplineret og vild på én gang.” Kun gennem arbejdet træder det individuelle frem. Individets fuldstændige anerkendelse er samtidig målet for arbejdet. Her bliver sportens verden et middel til at opnå dette mål, hvor de sociale strukturer kan gennembrydes af det stærke og arbejdsomme individ.

Whannel beskriver en række forskellige formler, over hvilke sportsbiografier er bygget op. Umiddelbart følger *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* den formel, Whannel angiver for en *golden succes story*: ”Major triumph – childhood – early prowess – being discovered – helpers – first successes – advancement – major triumph”,¹⁵⁹ men med især én afgørende afvigelse, nemlig det første punkt. En klassisk golden succes story starter med et højdepunkt i form af en sejr på sportsligt plan eller over de senere år på det personlige plan, som fx Lance Armstrongs sejr over kræften i *Det handler ikke om cyklen*.¹⁶⁰ Fra sin placering i starten af fortællingen skaber højdepunktet en form for determinisme for resten af fortællingen. *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* starter umiddelbart med fortællingens største konflikt, nemlig opgøret med træneren i FC Barcelona Josep ’Pep’ Guardiola. Men måske denne konflikt på en måde også er en major triumph? I en eventyrforstand er det måske netop igennem oprøret, at individet kan bryde ud af fælleskabet, og i forlængelse af bogens individualistiske myte finder hjem? For selv om bogens første kapitel umiddelbart drejer sig om karrierens sværeste tid, fremstår det ved nærmere eftersyn mere som en komprimeret udviklingshistorie, hvor hele bogens tema om enerens kamp mod en jante-lovspræget lighedstanke rulles ud frem mod kapitlets afsluttende sætning, der synes at være et credo for resten af fortællingen: ”Du kan tage fyren ud af ghettoen, men du kan aldrig tage ghettoen ud af fyren!”¹⁶¹ På denne måde bliver fortællingen en udviklingshistorie, hvor subjektet forbliver stabilt. Den største lektie, Ibrahimovic lærer, er, at han ikke må ændre sig. Ifølge Whannel består en sportsbiografi af en række narrative elementer, der også findes i eventyret. *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* konnoterer da også tydeligt eventyret og eventyrets hjemme-ude-hjemme-struktur. Plottet starter hjemme i Rosengård (hvis man ser bort fra det indledende ”højdepunktskapitel”, der udspiller sig

¹⁵⁷ Lagercrantz og Ibrahimovic, *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*, 71.

¹⁵⁸ Weber, *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd*.

¹⁵⁹ Whannel, *Media Sport Stars*, 60.

¹⁶⁰ Armstrong og Jenkins: *Det handler ikke om cyklen*.

¹⁶¹ Lagercrantz og Ibrahimovic, *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*, 66.

ude). Herefter finder Ibrahimovic sig selv ude, inden plottet afsluttes hjemme i Rosengård med denne eksplicitte henvisning til eventyret:

Det er et eventyr det hele. Det er en rejse fra ghettoen frem til en drøm. [...] Jeg var helten, der vendte hjem. [...] Det var et eventyr, og jeg var Zlatan Ibrahimovic.¹⁶²

Der er dog en væsentlig forskel på eventyrets fremdrift og fremdriften i *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*. I eventyret opnår helten typisk sit mål ved hjælp af en udefrakommende kraft – en hjælper eller et magisk relikvie – mens Ibrahimovic udelukkende opnår sit mål ved hjælp af sin egen indre kraft, disciplin og vilje. På denne måde vender vi tilbage til den protestantiske etik og kapitalismens ånd, sådan som de fremstilles af Max Weber, som begrebsindhold i myten.¹⁶³ Individets puritanske indsats er netop nøglen i den borgerlige kaldsetik, der ifølge Weber står tilbage, da kapitalismen kaster religionens *jernbur* af sig.¹⁶⁴ I *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* belønnes det hårde arbejde, og eventyret går fra en magisk sfære til en rationel sfære.

Michael Laudrup – en fodboldspiller: Fodboldspilletets poet

Jeg har argumenteret for, at Ibrahimovic fremstår som et *rationelt trænet* geni snarere end et *romantisk begunstiget* geni. Den myte, der opstår om figuren, Michael Laudrup i *Michael Laudrup – en fodboldspiller*, er en kombination af de to typer geni. På den ene side resultatet af hårdt arbejde, på den anden side udstyret med et uforklarligt talent. Den romantiske side genkendes i modernismens dyrkelse af det kunstneriske geni.¹⁶⁵ Ifølge dette kunstnersyn har kunsten i udpræget grad et ikke-didaktisk virke, og det æstetiske træder derfor naturligt i forgrunden. Denne myte har dobbelt kraft i *Michael Laudrup – en fodboldspiller*. Dels i filmens egen insisteren på det æstetiske, dels i iscenesættelsen af Laudrup. Kunstnergeniet Laudrup optræder i et mytisk rum uden institutioner og strukturer, hvor æstetikken er det vigtigste parameter. Det er fodbold for fodboldens skyld. Det drejer sig om bevægelser og ynde, ikke om mål og resultater. Æstetikken står over resultatet. På denne måde kan man sammenligne blikket på fodbolden med Franks ”englemål” i *Fodboldenglen*, der er smukt og meningsløst, og modstille det Franks andet mål, der er grimt og betydningsfuldt.

Laudrup italesættes i filmen med metaforer fra kunstens verden

Laudrup spiller ikke efter drejebogen. Han er en af de sjældne spillere, som kan ændre en kamps karakter fra det ene øjeblik til det andet. Han er en skabende

¹⁶² Lagercrantz og Ibrahimovic, 441-442.

¹⁶³ Weber, *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd*.

¹⁶⁴ *Ibid*, xviii-xx.

¹⁶⁵ Jameson, *Postmodernism*, 50.

kraft af ypperste klasse. Han tilfører holdets offensive facon et element af noget uberegneligt, noget fantasifuldt. Han er en fodboldspillets digter.¹⁶⁶

Laudrup deler altså karakteristika med den skabende kunstner. I filmen gives der også forholdsmæssig stor opmærksomhed til træningssituationer, der beskrives i et legende skær. Leth konstaterer om Barcelona-spillerne: ”De leger sig til perfektion”.¹⁶⁷ Her er altså tale, om den særligt udvalgte, der ved hjælp af en iboende kraft åbner op for nye måder at erkende spillet på. Evnerne er ikke resultatet af et særligt hårdt arbejde, som i *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*, men en følge af en legende gentagelse. Men træningen er ikke desto mindre træning, og alvoren pointeres også af Leths speak: ”Den vigtigste forudsætning for at legen er god er som bekendt, at der er alvor i legen.”¹⁶⁸ Heri kommer det rationelt trænedede geni op til overfladen. Laudrup selv fremstår også noget modvillig over for iscenesættelsen som romantisk begunstiget. Han understreger i en interviewsituation, hvordan tingene ikke er så legende lette, som de ser ud, og kommenterer problemerne, denne misforståelse medfører. Filmen er altså også et portræt af en der er den bedste til noget. Her får resultaterne alligevel en betydning. De bliver en målestok for, hvem der er bedst, og igennem det også mest æstetiske. Træningen bliver gjort i æstetikens tjeneste.

I *Michael Laudrup – en fodboldspiller* er den regionale professionalisme og den globale hyperprofessionalisme rensat bort fra fremstillingen af fodbold. Fodbolden står tilbage som legens verden, og autonomien er bevaret. Det sker ikke gennem en tilbageskuen mod noget, der er tabt, som i *Fodboldenglen*. I *Fodboldenglen* kritiseres strukturerne, i *Michael Laudrup – en fodboldspiller* udelades de. Myten har en æstetisk karakter, ikke en politisk. Beskrivelserne af fodbold gennemgår derfor en kraftig beskæring. Der er stadig daglig træning, men den består af lystbetonet leg. De fysiske øvelser begrænser sig til lidt jogging frem og tilbage, og de tekniske øvelser er velkendte for alle, der har spillet fodbold på serieniveau. Der optræder medier, men de er forvoksede lokalmedier. De er ikke kritiske, de er blot formidlere uden selvstændige dagsordener. Mediernes logik findes ikke i denne verden. Der er globalisering, hvad Laudrups placering i Barcelona viser, men nationalisme og heterogen eller homogen kultur er ikke et emne. De udenlandske og de spanske spillere er først og fremmest fælles om at skabe noget smukt, ikke i konflikt. Der er tilskuere, men de er ikke en masse. Når de får stemme, er det ikke som en del af stadions anonyme helhed, men gennem små opstillede interviews, hvor den enkeltes begejstring for det æstetiske skinner igennem. Laudrup omtales i ærbødig nærhed, ikke

¹⁶⁶ *Michael Laudrup – en fodboldspiller*, 41:08-41:29.

¹⁶⁷ *Ibid*, 18:15-18:18.

¹⁶⁸ *Ibid*, 33:02-33:07.

med distance. Det er señor Laudrup, kunstneren, de taler om, ikke den fjerne megastjerne.

Filmens audiovisuelle stil bekræfter denne opløsning af senkapitalismens strukturelle greb i fodbolden. Optagelserne er forholdsvis primitive og holdt bogstaveligt talt i hovedhøjde. Som P.O. Enqvist bemærker i essayet ”Åbning”, er det netop kameraets panoramaplacering, der adskiller den medierede (eller de højtbeliggende tilskuerpladser) og den umedierede fodboldoplevelse.¹⁶⁹ I panorama er oplevelsen struktureret orden, i græshøjde er det legende kaos. Leths optagelser er i græshøjde, aldrig i panorama. Den overordnede struktur er usynlig, mens den individuelle leg står så meget tydeligere frem. Det gælder i optagelserne af spillet på banen, og det samme gælder i skildringen af det, der omgiver spillet. I *Michael Laudrup – en fodboldspiller* er fodbolden et strukturfrit univers, hvor æstetikken kommer før resultatet. Denne understregning af fodbolden som et rent rum, frit for de senmoderne masser og massemedier, forstærkes yderligere af de lydfrie klip med højdepunkter, der optræder fordelt ud over filmen. I disse klip er fodbold to hold mod hinanden og en bold at spille med og ikke andet.

Store og små historier

Som jeg tidligere har været inde på, er det eksistentielle forhold mellem den store og den lille historie ofte blevet fremhævet som et centralt tema i *Fodboldenglen*.¹⁷⁰ Her skal den store historie, som jeg løbende har været inde på, forstås som samfundets overordnede udvikling eller *Historien* med stort H, mens den lille historie er den personlige historie i hverdagen.

Martin Møller ser i sin artikel ”Små og store historier – om Hans-Jørgen Nielsens *Fodboldenglen*” Katrin og Frands som repræsentant for hver sit syn på forholdet mellem den store og den lille historie. Katrin er fortaler for den i 1970’erne fremtrædende marxistiske tolkning, hvor den lille historie helt og holdent er domineret af den store, mens Frands er fortaler for den individualistiske holdning, hvor den enkelte selv former sin historie med den store historie som enten føjelig eller modstridende baggrund. Dog gør de begge dette med en vis inkonsekvens.¹⁷¹ Både Katrin og Frands er politisk engagerede akademikere og får i romanen en deraf følgende teoretisk reflekteret stemme, mens fodboldspilleren Frank ikke har denne stemme. I stedet taler hans handlinger for ham. I Frands’ beskrivelse af ham, lever Frank mere op til Karins marxistiske udgangspunkt end Frands eget individualistiske.

¹⁶⁹ Enqvist, *To reportager*, 192-198.

¹⁷⁰ Se fx Nielsen, ”Til fiktionens forsvar”, Glerup, ”FF: Åbenbaringens ophavs-mænd” og Møller, ”Små og store historier”.

¹⁷¹ Møller, ”Små og store historier”, 82-84.

Ganske vist repræsenterer Franks opstigende karriereforløb en klasse-rejse, hvor arbejderklassedrengen i kraft af sit særlige talent bryder ud af de sociale rammer, som han er født ind i. I dette stadie følger Franks historie skemaet i Whannels golden succes story: Major triumph – childhood – early prowess – being discovered – helpers – first successes – advancement – major triumph.¹⁷² Men et eller andet sted omkring advancement/major triumph brydes skemaet. Frank bliver skadet, men tvinges af klubben eller af omstændighederne til alligevel at spille:

De sidste par år i Vesttyskland kan han i perioder ikke bøje benet 90 grader uden stærke smerter, hans klub (rettere: klubben der har ham) har ikke råd til de smerter, så dyr en spiller han er, dens læge giver ham nogle sprøjter, så er det på banen med Franke.¹⁷³

Der drives rovdrift på Franks individuelle talent af den anonyme stor-klub. Den store historie viser sig stærkere end den lille historie. Her er den store historie historien om den regionale professionalismes stigende kapitalisering. Spilleren Frank er i dette system en vare ("så dyr en spiller han er") og klubben ejeren af denne vare ("klubben der har ham").

Myten om fodbold som kulturindustri (i dette tilfælde regional professionalisme) bliver udtrykt i billedet af den fysisk skadede og psykisk fremmedgjorte Frank, der i afmagt dræber barnet, konen og sig selv. Arbejderklassedrengen kan forsøge at bryde ud, men de sociale strukturer findes overalt.

Hvis man sammenligner forholdet mellem den store og den lille historie, som udspiller sig i *Fodboldenglens* beskrivelse af Frank, med det tilsvarende forhold i *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*, er billedet ikke overraskende vendt op og ned. Der findes ganske vist stadig strukturer, men det er individerne og i særdeleshed Ibrahimovic, der dominerer dem. Det eksistentielle lag gennemtrænger det strukturelle lag, som her, hvor globaliseringen er trådt inden for i omklædningsrummet i Inter:

Klikedannelserne [...] irriterede mig lige fra den første dag, og det var ikke kun fordi, jeg kom fra Rosengård, hvor alle var sammen i ét stort kaos, tyrkerne, somalierne, jugoerne, araberne. Det var også, fordi jeg havde set det så tydeligt inden for fodbold, både i Juventus og Ajax: Alle hold præsterer mere, når spillerne holder sammen. I Inter var det ikke sådan. Der sad brasserne i et hjørne. Argentinerne i et andet, og så alle os andre i midten. Det var så overfladisk, så dårligt. [...] Det var så primitivt. De spillede fodbold sammen. Men levede ellers i adskilte verdener, og det gjorde mig gal, og jeg fattede det lige med det samme, det der skulle laves om.¹⁷⁴

¹⁷² Whannel, *Media Sport Stars*, 59-60.

¹⁷³ Nielsen, *Fodboldenglen*, 161.

¹⁷⁴ Lagercrantz og Ibrahimovic, *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*, 302-303.

Her har vi den store historie i kraft af den globale hyperprofessionalismes ændrede etnoscape, der kommer til udtryk i omklædningsrummet, som bliver omdrejningspunktet for den lille historie. Men forholdet imellem de to niveauer af historie er byttet om sammenlignet med *Fodboldenglen*. Her var ”den lille historie helt og holdent [...] domineret af den store, således at individets konstitution i virkeligheden er resultatet af overgribende ideologiske formationer”,¹⁷⁵ for nu at benytte Møllers terminologi. I *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* er det derimod individet, der dominerer, mens den store historie ”bevæger sig bagved [...] blidt føjende sig efter den stærke personligheds vilje”,¹⁷⁶ sådan som den individualistiske tankegang præsenteres hos Møller.

Både *Fodboldenglen* og *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* beskæftiger sig altså med forholdet mellem den store og den lille historie, sådan som det tager sig ud inden for fodbolden, men med forskelligt resultat. I *Michael Laudrup – en fodboldspiller* er det derimod kun den ene type historie, der optræder, nemlig den lille. Leth har i et interview fra 20??, der er en del af ekstramaterialet til portrætfilmssættet i den store antologi over hans film, fortalt, at han ikke var interesseret i at fortælle ”pligtstoffet” om Laudrup. Med det mener han, at han ikke beskæftiger sig med biografisk data som tidligere klubber, resultater og præstationer. Ved at skære fodboldens struktur ud af fortællingen etablerer Leth et rum, hvor strukturer i det hele taget kun optræder ganske vagt. Den professionelle fodbold bliver et autonomt rum, hvor man ”leger sig til perfektion.”¹⁷⁷

I *Fodboldenglens* ideologikritiske myte er den regionale professionalisme altså et politiseret rum, hvor individet undertrykkes af strukturerne. Den nationale amatørisme er derimod et autonomt rum. I *Jeg er Zlatan Ibrahimovics* individualistiske myte er den globale hyperprofessionalisme et plastisk rum for individuel udfoldelse. Strukturernes findes, og de har en vis kraft, men de må bøje sig for det stærke individs vilje. I *Michael Laudrup – en fodboldspillers* æstetiserende myte er fodbolden et autonomt rum, hvor det strukturelle niveau ikke spiller nogen rolle. Rent historisk udspiller filmen sig i den sene regionale professionalisme eller i den tidlige globale hyperprofessionalisme, alt efter hvilket syn man underlægger, men det spiller ikke nogen rolle. Fodbolden er et neutralt rum, hvor strukturerne ikke har nogen mærkbar kraft over for det æstetiske. På denne måde tilbyder de tre værker tre forskellige myter om fodbolden i verden.

¹⁷⁵ Møller, ”Små og store historier”, 82.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ *Michael Laudrup – en fodboldspiller*, 18:15-18:18.

Opsummering

Jeg har i ovenstående dels diskuteret fodboldens stilling som diskursivt objekt i brudfladen mellem modernisme og postmodernisme, dels analyseret fodbolden som objekt for kulturelle diskurser. I begge analyser har jeg taget udgangspunkt i de tre værker *Fodboldenglen*, *Michael Laudrup – en fodboldspiller* og *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*. I diskussionen af brudfladen mellem modernisme og postmodernisme har begreberne høj- og populærkultur og dobbeltkodning, ligesom jeg har diskuteret betydningen af de tre værkers fortællerpositioner. Man kan i de tre værkers iscenesættelse af fodbolden som eksistentielle verdener se postmodernismens ophævelse af skellet mellem høj- og populærkultur. Fælles er altså en affirmation af fodbolden og fodboldens subjekter som valide eksistentielle arenaer og subjekter. Hvordan disse verdener konkret ser ud, og hvordan forholdet mellem struktur og eksistens forestilles inden for dem er derimod forskelligt for de tre værker, hvilket er baggrunden for anden del af hovedafsnittet. Her har jeg ved gennem Barthes og Whannel diskuteret de tre værkers myter om fodbold. I *Fodboldenglen* har jeg identificeret en ideologikritisk myte. I *Michael Laudrup – en fodboldspiller* har jeg identificeret en æstetiserende myte. I *Jeg er Zlatan Ibrahimovic* har jeg identificeret en individualistisk myte.

Konklusion

Jeg har i dette speciale undersøgt fodbolden på to måder. I specialets første del analyserede jeg fodbolden som modernitetsfænomen i sig selv. I specialets anden del analyserede jeg fodbolden som diskursivt objekt i de tre værker *Fodboldenglen*, *Michael Laudrup – en fodboldspiller* og *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*.

I analysen af fodbolden som modernitetsfænomen etablerede jeg en periodisering af spillet og især spillets organisationer og institutioners udvikling. Jeg etablerede de tre originale begreber national amatørisme, regional professionalisme og global hyperprofessionalisme som ramme om periodiseringen. De tre perioder dækker over hele den organiserede fodbolds udvikling fra ad hoc-organiseret fritidsbeskæftigelse for det engelske borgerskab over en tiltagende professionalisering, der banede vejen for køb og salg af spillere på tværs af nationale grænser, til nutidens stærkt specialiserede og globaliserede forretning. Mit formål med analysen har været at undersøge forholdet mellem fodboldens udvikling og modernitetens udvikling på makroniveau. I denne undersøgelse har jeg involveret Jamesons analyse af modernitetens kulturelle udvikling. Det er et nøglekoncept i Jamesons teori, at kulturelle institutioners autonomi er blevet gradvist indskrænket gennem ”a prodigious expansion of capital into hitherto uncommodified areas”.¹⁷⁸ Denne kommerialisering gælder om noget for fodbolden. Jeg har således identificeret, hvordan fodboldens egne institutioner, herunder klubber og organisationer, er blevet gradvist mere kommercielle, samtidig med at eksterne institutioner, herunder medier og multinationale selskaber, sideløbende er blevet en integreret del af den professionelle fodbold. Jeg har senere argumenteret for, at fodbolden har været affirmativ over for denne opgivelse af autonomi.

I analysen i specialets første del har jeg kaldt fodbolden for et metaforisk spejl for moderniteten. I dette syn ligger der en materialistisk historieopfattelse, hvor det antages, at det er økonomiske og materielle strukturer, der danner grundlaget for sociale praksisser. I min analyse af fodboldens globalisering har jeg på baggrund af Appadurais scapes-teori udvidet det teoretiske grundlag for sociale praksisser, således at også det imaginære involveres som drivkraft. Fodbold kan dermed ses som en konkret social praksis, der både former og formes af det imaginære. Her udgør det imaginære et samspil mellem homogene billeder

¹⁷⁸ Jameson, *Postmodernism*, 36.

(mechanically produced images), kulturelt specifikke forestillinger (the imagined community) og heterogene diskussioner (imaginaire).¹⁷⁹ Følgelig har jeg foreslået prismet som metafor, da den efter min mening indeholder en større følsomhed over for forskelle i kultur, perspektiv og subjektive forestillinger end spejlet.

Konklusionen på denne del af specialet lød, at den professionelle organiserede fodbold reflekterer andre modernitetsfænomener, herunder kommercialisering og globalisering, men refleksionen tager sig forskelligt ud og tillægges varierende betydninger, afhængigt af hvor man opfanger den fra. Samtidig er de betydninger, refleksionen tillægges, med til at genpræge fænomenerne. Den verden, der er i fodbolden, er ikke et entydigt fænomen.

I specialets anden del er prismemetaforen blevet yderligere udforsket. Baggrunden for hovedafsnittet ”Fodbolden i verden” har været en diskussion af kunstens diskursive syn på populærkulturen generelt og fodbolden specifikt inden for henholdsvis modernisme og postmodernisme. Udgangspunktet for denne diskussion er de tre værker *Fodboldenglen*, *Michael Laudrup – en fodboldspiller* og *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*. I diskussionen har jeg argumenteret for, at fodbolden igennem postmodernismen har oplevet en større anderkendelse som eksistentielt rum i modsætning til modernismens strategiske udeladelse af det populærkulturelle. I diskussionen har jeg desuden påpeget, at modernisme og postmodernisme som æstetiske standpunkter ikke udelukker hinanden. Jeg har således identificeret både typiske modernistiske og typiske postmodernistiske træk i alle de tre værker. Jeg mener derfor, at forholdet mellem modernisme og postmodernisme i de tre værker hovedsageligt er karakteriseret af kontinuitet.

Derpå har jeg analyseret den konkrete manifestation af fodbolden som eksistentielt rum i de tre værker. Her har jeg gennem en operationalisering af Barthes mytebegreb identificeret de forskellige strategier, værker benytter sig af. Jeg har her undersøgt de forskellige myter om fodbold, der optræder i værkerne. *Fodboldenglen* er præget af, hvad man kunne kalde en ideologikritisk myte, hvor den afgørende dikotomi autonom udfoldelse gennem leg over for undertrykkende kommercialisering er central. Den professionelle fodbold opfattes som kulturindustri, der på en negativ måde reproducerer samfundets strukturer. Her dominerer strukturerne individet: den store historie står over de små.

Jeg er Zlatan Ibrahimovic er præget af, hvad man kunne kalde en individualistisk myte, hvor individets udfoldelse over for fællesskabets undertrykkelse er central. Myten kan kædes sammen med den protestantiske etik i en Webersk forstand. Selv om bogens struktur mimer

¹⁷⁹ Appadurai, *Modernity at Large*, 31.

eventyret, og der i en række eksplicite udsagn også henvises til eventyret, er det således en disciplineret og rationelt betinget arbejdsindsats, der ligger bag Ibrahimovics succes. I denne myte om fodbold er det individet, der dominerer strukturerne: den lille historie står over den store.

Endelig er *Michael Laudrup – en fodboldspiller* præget af, hvad man kunne kalde en æstetisk myte, hvor dikotomien æstetik over for resultat er den centrale. I denne myte optræder samfundets strukturer kun ganske svagt. Her er fodbolden et frit rum til æstetisk udfoldelse.

Konklusionen på første del af specialet lød, at den professionelle organiserede fodbold reflekterer andre modernitetsfænomener, herunder kommercialisering og globalisering, men refleksionen tager sig forskelligt ud og tillægges varierende betydninger, afhængigt af hvor man opfanger den fra. Denne konklusion kan suppleres med konklusionen, at disse forskelle opstår i diskursen rundt om fodbold, hvor forskellige mytologiseringer former fodboldens fremtræden og betydning.

Ligesom det ikke er en entydig verden, der er i fodbolden, er det ikke en entydig fodbold, der er i verden.

Litteratur

Adorno, Theodor W. og Max Horkheimer: ”Kulturindustri: Oplysning som massebedrag” i *Oplysningens dialektik – filosofiske fragmenter*, København: Gyldendal, 1995, 179-238.

Anderson, Benedict: *Imagined Communities – Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London: Verso, 2. udgave, 1991.

Anonym: ”2014/15 UEFA Champions League access list”, tilgængelig fra www.uefa.com/uefachampionsleague/season=2015/accesslist/index.html (besøgt 2.11.2014)

Anonym: ”Come on you Reds – the Club’s colours”, tilgængelig fra www.arsenal.com/history/laying-the-foundations/-come-on-you-reds-the-club-s-first-shirts (besøgt 2.11.2014).

Anonym: ”The History of the FA”, tilgængelig fra www.thefa.com/about-football-association/history (besøgt 2.11.2014).

Appadurai, Arjun: *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1996.

Armstrong, Lance og Sally Jenkins: *Det handler ikke om cyklen – min vej tilbage til livet*, Valby: Borgen, 2001.

Barker, Chris: *Cultural Studies – Theory and Practice*, London: Sage Publications, 2000.

Barthes, Roland: *Mytologier*, København: Gyldendal, 1996.

Barthes, Roland: *Elements of Semiology*, New York, NY: Hill and Wang, 1967.

Berman, Marshall: *All That Is Solid Melts Into Air – The Experience of Modernity*, 3. udg., New York, NY: Penguin Books USA, 1988.

Castells, Manuel: *Netværksamfundet og dets opståen*, København: Hans Reitzels Forlag, 2003.

Castells, Manuel: "Materials for an exploratory theory of the network society" i *British Journal of Sociology*, vol. 51 (1), 2000, 5-24.

Due, Otto Steen: *Ovids forvandlinger*, Viby J: Centrum, 1989.

Enquist, PO: *Om Idræt – To reportager*, København: Samlerens Forlag, 1986.

Frick, Bernd: "Globalization and Factor Mobility: The Impact of the 'Bosman-Ruling' on Player Migration in Professional Soccer" i *Journal of Sports Economics*, vol. 10 (88), 2009, 88-106.

Gibson, Owen: "Premier League lands £3bn TV rights bonanza from Sky and BT" i *The Guardian*, d. 13.6.2012, tilgængelig fra www.theguardian.com/media/2012/jun/13/premier-league-tv-rights-3-billion-sky-bt (besøgt 2.11.2014).

Giddens, Anthony: *Modernitetens konsekvenser*, København: Hans Reitzels Forlag, 1994.

Giulianotti, Richard og Roland Robertson: *Globalization & Football*, London: SAGE, 2009.

Gleerup, Jørgen: "FF: Åbenbaringernes ophavsmænd" i Inger-Lise Hjordt-Vetlesen og Bo Hakon Jørgensen (red.): *Læsninger i dansk litteratur 1-5*, bind 5: 1970-2000, Odense: Odense Universitetsforlag, 1999, 38-54.

Hall, Stuart: "Cultural Studies: Two Paradigms" i *Media, Culture and Society*, vol. 2, (1), 1980, 57-72.

Hesse-Lichtenberger, Ulrich: *Tor – Historien om tysk fodbold*, København: Herreværelset, 2012.

Hansen, Jørn: *Fodbold – En kort verdenshistorie*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2006.

Hardt, Michael og Antonio Negri: *Imperiet*, København: Informations Forlag, 2003.

Homer, Sean: *Frederic Jameson – Marxism, Hermeneutics, Postmodernism*, Cambridge: Polity Press, 1998.

Inglis, David: "Theodor Adorno on Sport: The Jeu D'Esprit of Despair" i Richard Giulianotti (red.): *Sport and Modern Social Theorists*, New York, NY: Palgrave Macmillan, 2004, 81-96.

Jameson, Fredric: *Postmodernism, or, the Cultural Logic of Late Capitalism*, London og New York, NY: Verso, 1991.

Jameson, Fredric: "Postmodernism and Consumer Society" i Fredric Jameson: *The Cultural Turn – Selected Writings on the Postmodern 1983-1998*, London og New York, NY: Verso, 1-20.

Jencks, Charles: *The Language of Post-Modern Architecture*, London: Academy Editions, 1981.

Kjørup, Søren: *Menneskevidenskaberne – Problemer og traditioner i humanioras videnskabsteori*, Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 1996.

Lagercrantz, David og Zlatan Ibrahimovic: *Jeg er Zlatan Ibrahimovic*, København: Gyldendal, 2. udgave, 2011.

Lechner, Frank J.: "Imagined communities in the global game: soccer and the development of Dutch national identity" i *Globalization and Sport*, Richard Giulianotti og Roland Robertson (red.), Oxford: Blackwell Publishing, 2007, 107-121.

Leitch, Vincent B.: *Postmodernism – Local effects, global flows*, Albany, NY: State University of New York Press, 1996.

Lévi-Strauss, Claude: *Myth and Meaning*, London og New York, NY: Routledge, 2002.

Mandel, Ernest: *Senkapitalismen – et forsøg på en marxistisk forklaring*, København: Finn Suenson Forlag, 1976.

Meiner, Carsten: "Roland Barthes' kalejdoskopiske værk – Hinsides originalitet og opportunisme" i Carsten Meiner (red.): *Roland Barthes – En antologi*, København: Museum Tusulanums Forlag, 2007, 7-20.

Michael Laudrup – en fodboldspiller, instr: Jørgen Leth, Zentropa, 1993.

Møller, Martin: ”Små og store historier – om Hans-Jørgen Niensens *Fodboldenglen*” i Tania Ørum (red.): *Portræt af et forfatterskab – Hans-Jørgen Nielsen*, Hellerup: Forlaget SPRING, 2001, 81-94.

Nielsen, Hans-Jørgen: *Fodboldenglen*, København: Tiderne Skifter, 1979.

Nielsen, Hans-Jørgen: ”Til fiktionens forsvar. Nogle notater om biografi, historie, fiktion i ”Fodboldenglen” i *Kritik*, vol. 1980 (52), 1980, 136-143.

Robertson, Roland: *Globalization - Social Theory and Global Culture*, London: SAGE, 1992.

Robinson, William I.: ”Theories of Globalization” i George Ritzer (red.): *The Blackwell Companion to Globalization*, Oxford: Blackwell, 2007, 125-143.

Stormhøj, Christel: *Poststrukturalismer – Videnskabsteori, analysestrategi, kritik*, Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur, 2006.

Thøgersen, Troels Bager: ”Moneyball for millioner i FC Midtjylland” i *Tipsbladet* d. 26.9.2014, 22-27.

Toftgaard, Anders: ”Fragmenter af en videnskabelig diskurs – Barthes og det semiologiske eventyr” i Carsten Meiner (red.): *Roland Barthes – En antologi*, København: Museum Tusulanums Forlag, 2007, 119-172.

Walters, Geoff og Sean Hamil: ”The contests for power and influence over the regulatory space within the English professional football industry, 1980-2012” i *Business History* vol. 55 (5), 2013, 740-767.

Weber, Max: *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd*, København: Nansensgade antikvariat, 1995.

Whannel, Gary: *Media Sport Stars – Masculinities and moralities*, London: Routledge, 2002.

Bilag I:

Forsman & Bodenfors: *Made by Sweden*, 2013.

Bilag II:

Foto: Popperfoto